

Nr. 40

AEGI

4. OKTOOBRIIL 1924.

A-Stieren.

TALLINNA EESTI KIRJASTUS-ÜHISUS

HIND 40 MARKA

TALLINNA EESTI KIRJAST.-ÜHISUSE

kirjastusel ilmunud

RAAMATUTE NIMEKIRI

- Käskivi.** Novellid. Adson, A. Hind 85 m.
- Taavet Soovere elu ja surm.** Romaan. Mait Metsanurk. Hind 120 mk.
- Saatuse tujud.** Jutud Vene-Austria võitlustest Karpaatides. J. Mändmets. Hind 130 mk.
- Poiss ja liblikas.** Novellid. A. H. Tamm-
saare. Hind 100 mk.
- Teekond Hispaania.** Reisikirjeldus. Friedebert Tuglas. Hind 200 mk.
- Pärisosa.** Luuletustekogu. Marie Under. Hind 85 mk.
- Nipet-Näpet.** Legendid, anektoodid ja tõsjuhtumised. A. Jürgenstein. H. 50 m.
- Vähkmann ja Ko.** Fõljetonistlik romaan. O. Luts. Hind 100 mk.
- Tõbuse Jaak Tõbuse kirjavahetus.** I ja II jagu. Ajaloolised humoreskid. A. Kitzberg. I jagu — hind 60 mk., II j. hind 150 mk.
- Tõbuse Mari ajalikud laulud.** Ajaloolised humoreskid. A. Kitzberg. H. 35 m.
- Eesti iseseisvuse teel.** I. Vene revolutsioonist Eesti vabadussõjani. Ülevaade 1917. ja 1918. a. sündmustest. A. Tammann. Hind 160 mk.
- Minu mälestused.** Adm. Joh. Pitka memuaarid. Hind 225 mk.
- Sõda Landesvehriga.** J. Poopuu. H. 100 m.
- Au langenule.** Luuletused vabadussõja kangelastele. Aks. Kallas. Hind 200 m.
- Tullihil.** Veste. O. Luts. Hind 160 mk. t.
- Väikellinn.** Richard Roht. Hind 80 mk.
- Ahvide kasvandik.** Juhtumuste romaan. Ed. R. Burroughs. Inglise keelest L. L. Hind 200 mk.
- Kadunud mees.** Ülipõnev romaan. Inglise keelest L. L. Hind 160 mk.
- Lottev Kolt.** Romaan Ameerika dollarimaalt. Jack London. Inglise keelest H. M. Hind 200 mk.
- Malallaste laev.** Romaan. Clark Russell. Inglise keelest. Hind 150 mk.
- Julge Mäng.** Kriminaalromaan. R. Augustin Freeman. Hind 80 mk.
- Punased lõunast.** F. Grass. Hind 60 m.
- Psükoloogia pääjooned.** I osa. Dr. H. Höfding. Tõlkinud K. Freiberg. Hind 130 mk.
- Valitud Eesti rahvalaulud.** Antoloogia, eessõnaga rahvaluule üle. A. Saareste. Hind 130 mk.
- Kodumaal rännates II.** Piirisaare-Endla-Neeruti-Haapsalu. G. Vilberg. Hind 100 m.
- Kasvatuse radadel.** Kasvatuse õpetus. C. H. Niggol. Hind 630 mk.

A. JANSEN.

TALLINNA EESTI KIRJASTUS-ÜHISUS.

PORTREE.

KIRJANDUSE,
KUNSTI JA
KULTUURI
AJAKIRI

TOIMETAJA
ED. HUBEL
VÄLJAANDJA
TALL. EESTI
KIRJ.-ÜHISUS

ILMUB IGA NÄDAL

II AASTAKÄIK

TOIMETUS JA TALITUS TALLINNAS, PIKK TÄNAV 2
TOIMETAJA KÕNETUNNID ÄRIPÄEVIL 1-2

KULTUURI TOLL.

H. Visnapuu kirjutuse kohta „Kirjanduslikest konventsioonest välisriikidega“.

(„Aos“ nr. 39).

Tollivõitlustes on tollivastaste esimene nõudmine, et vähemalt igapäevane leib tollivaba peaks olema. Seda nõuavad rahva suure enamuse huvid. Kui aga agraarilased klassihuvides võimalikult kõrget leivatollj nõuavad, siis väidavad nad, et tolliraha läheb riigilaeka, kust see kulutatakse üldsuse, nõnda siis ka maksjate eneste kasuks. Iial ega kuskil ei ole aga nõutud, et sisseveetava vilja pealt võetav toll saadetakse väljamaale, produtseerijatele preemiaks. Kuid H. Visnapuu nõuab seda vaimutoidu kohta: tehtagu kirjanduslikud konventsioonid, mitte et need riigile ehk lugejaskonnale midagi sisse tooks, vaid ainult, et selle läbi tõlgitud raamatud kallimaks lähöksid ja väljamaa autorid mõnesuguseid summasid suuremat honoraari saaksid. Mõni tuhat naelsterlingit, mõni kümmetuhat dollarit, krooni, franki, kuldmarka jne. ei ole väljamaade mõöduga mõõtes vastavate maade autoritele suurem asi, aga meie rahas muutuvad need tuhanded miljoni-tekis, mis meie kirjanduse tarvitajad peaksid iga aasta väljamaale maksma. Kuidaviisi hra Visnapuu rehkendab, kui ta sellest arvab Eesti kirjanikkude seisukorrale parandust tulevat, et Eesti, raamatuturg, Eesti raamatute ostjad, iga aasta enam ehk vähem miljoniid väljamaale peab saatma, seda on võimatu mõista. Pigemini peaks arvama, et mida rohkem läheb väljamaale, seda vähem jääb omade jaoks. Sest summad, mida publik kirjanduse peale kulutab, ei ole mitte piiramata ja neid ei saa ka kunstlike abinõudega rohkem välja pigistada, kui rahva majanduslised ja kultuurilised olud selleks määravad.

H. Visnapuu arvab, et kui väljamaa teoste tõlkimine kallimaks läheb, siis leiavad omade tooted seda kergemini kirjastajaid ja ostjaid. Olevat tõlke-kirjanduse süü, et praegu nõudmine Eesti algupärase kirjanduse järele äärmiselt väike olla, et väga harva mõni ajaleht toob algupärase romaani või novelli ja et väga visalt leiduvat kirjastaja algupärasele teosele.

Aga asjaolud pole kaugeltki nii. Meie teada on Eesti algupäraseid romaane ja novelleid ikka õige kergesti kirjastajaid leidnud ja pole ühtki juhtumist kuulda olnud, kus mõni väärtuslik teos kirjastaja puudusel oleks pidanud kauemat aega lamama. Samuti ei tea meie juhtumisi, kus ajalehed algupärase romaani või novelli oleksid tagasi lükanud honoraari pärast. Vaid iga jutustus ei sünni ajalehele; kirjanduslik väärtus ei tee teda veel kohaseks ajalehe joonealusele. Rousseau „Emiil“, Pestalozzi „Gertrud“ j. m. on kahtlemata väärtuslikud tööd, aga hoopis ebakohased ajalehe jaoks. Sarnaseid võiks veel pikka rea nimetada. Juttud, mis nõuavad lugemisel mõtete keskendamist ja vaimlist süvenemist, mille õigeks nautimiseks on vaja suuremat osa korruga läbi võtta ja varemini loetud korrata, — ei sünni ajalehele, olgu nad muidu kui head tahes. Sest ajaleht toob juttu väikestes osades, 150—200 rida korruga, seda loetakse trammis, raudteel istudes, teel kõndides, juhtuvatel silmapilkudel püstjalu seistes, ja eilset järgi ei saa lugeja enam järele vaadata ega homset ette silmitseda. Sellepärast peab iga järg midagi huvitavat pakkuma, peab juttu edasi viima ja selles ei tohi „surnuid kohti“ olla. Muidu katkestab

lugeja kergesti lugemise ja on see kord katkestatud, siis tullakse harva hiljem selle juure tagasi.

H. Visnapuu kirjutab halvakspanevalt „ajaviitekirjandusest“. Aga miks peab siis inimene ajaviiteks tingimata kõrtsi või kohvikusse minema, kaarte mängima või muud niisugust, miks ei või tema „ajaviitekirjandust“ lugeda? Mis õigusega tahate teie mulle ette kirjutada, mida ma pean lugema? Kas loen piiblit, Rousseau'd, Dostojevskit või Conan Doyli — seda otsustan ma ise oma tarvete ja tahtmise järele. Aeg on ühe ja aeg on teise jaoks. Palju vaimliselt kõrgel seisvaid inimesi puhkavad oma tegevusest, mis suurt vaimlist pingutust nõuab, — ajaviitekirjandust lugedes. Üks tähtis Vene arvustaja on ütelnud, et „Rocambo'le“ (tuntud Prantsuse mirmekoiiteline röövliromaan) olla ainuke jutt, mida ta oma huvi pärast on lugenud; teisi ainult kohuse sunnil. Endine Ameerika Ühisriikide president Wilson luges suure huviga Fletcheri romaane (kellest üks ilmub praegu „Aos“), Bismarck puhkas poliitikast röövli- ja kriminaaljutte lugedes, samuti kadunud Rudolf Kallas — ja kümned tosinad teisi. Kui on midagi õigustatud kirjanduses, siis on seda ajaviite-romaan ja meil ei tule mitte võidelda selle vastu, vaid kaasa aidata, et võimalikult suuremad hulgad oma vabu tundisid viidaksid lugemisega.

Hra Visnapuu ütleb ehk: antagu lugeja'le kerge ajaviitekirjanduse asemel täieväärtusline kunstiteos, seda võib ta niisama hästi oma vabuil tundidel lugeda. Aga hra Visnapuu ei tunne lugejat: see ei loe ja talle ei saa midagi teha, kui ta ei loe. Ta on oma kutsetööst väsinud ja ei taha niisugust lugemist, mis teda veel rohkem väsitab. Ja seda ei või temalt nõudagi. Ei või nõuda, et kogu rahval oleks lugemine peategevus ja kõik muu ainult kõr-

valine asi. Ajaleht aga, mis läheb kümnetes tuhandetes eksemplarides laiali, ei või tuua jute, mida loevad ehk ainult sajad.

Väide, nagu rikuks tõlkekirjandus lugejate maitset ja nagu seisaks kõik meie algupärane sellest igapidi palju kõrgemal, on vaga enesepettus. Miks ei tõlgita siis meie Tarzane kümnetesse teistesse keeltesse? Sellega võiks ju raha teha ja ei tarvitseks riigi palika ega muud toetust.

Pealegi on meie kirjanikkudepere toodang nii kasin, et nad kõik kokku üheainsa ajalehe joonealust ei jõua varustada. Isegi „Looming“ kaebab algupäraste romaanide ja novellide puuduse üle, ehk küll tema mahutamise jõud väike ja tema maksetav honoraar soliidne on.

Oletada, et kirjanikkude loomesooned rikkalikumalt hakkaksid voolama ainult selle tagajärjel, kui iga aasta mõned miljonid Eestist väljamaa autoritele saadetakse — on lihtsalt naiivsus.

Mis oleksid siis H. Visnapuu soovitud teostamise tõsised tegelikud tagajärjed?

Esiteks: raamatud lähemaks kallimaks. Kirjanduse ostjad peaksid iga aasta suurema summa väljamaade autoritele maksma, kuna Eesti autorid väljamaalt saadavate summade peale loota ei või. Järelikult väheneb üldiselt kirjanduse kapitalist see osa, mis tuleb Eesti autorite jaoks.

Teiseks: tõlkimiseks hakatakse varemalt ilmunud töid võtma, mille kohta konventsioon ei käi, ja alamaväärtuslist kirjandust, mida odavamalt kätte saab. Ühe sõnaga: tõlkekirjanduse tasapind surutakse alla poole.

Nõnda siis aineline ja vaimline kaotus.

Olen käsitanud ainult asja praktilist külge. Et ideelised põhjused hra Visnapuu ettepaneku vastu räägivad, seda mööndab ta isegi oma kirjutuses, sellepärast lähen sellest mööda.

G. E. Luiga.

LAIUTAMINE VAIMLISEL ALAL.

Meil nimetatakse praegust ajajärku kriis-ajaks, millest paistab, et viimaste aastate elu normaalseks peetakse ja selle juure tagasi-pöörmist loodetakse. On aga lausa enesepettus arvata, et meie jälle kõigil aladel avalikus ja eraelus, majanduses ja riigiväljaminekutes ja isegi vaimlistel aladel veel kunagi nõnda laiutada võime, kui sõjale järgnevat aastail.

Meie läheme praegu normaalse eluviisi juure; see on palju kitsam kui senine, sellepärast katsume endid pehlikult trööstida: see on kriis; see on möödaminev kitsikus, kõik kokkutõmbamised on ajutised.

Ei ole ala, kus meil ei oleks laiutatud. Riik võttis inimesi ametisse niipalju kui kantseleidesse mahtus, väljamaa saatkonnad olid suured, konverentsidele sõideti hulgakesi, mõnikord perekondadega, stipendiume ja „täiendamiseks“ sõitjate summasid anti igaühele, kes väljamaal laulda, mängida, muusikat kuulata või hästi purjutada tahtis.

Peale kutseliste ärimeeste asutas iga häbematum ja saagiahnen inimene import-eksportkontori või kaubamaja või koguni panga, kes tulumaksu ei tahtnud maksta, istus kui ämblik kusagil võrastemajas, tegi affääre ja speku-

Künni ajal.

Inglise kunstniku Spence Smithi maali järele.

latsioone. Igaüks arvas end iga suure ettevõtte jaoks kõlbuliku olevat: rätsepp hakkas pankiiriks, kantseleikirjutaja mõisapidajaks, üliõpilane vabrikandiks, kelner eksportööriks, ohvitser kõrtsmikukks, kurjategija seaduseandjaks (Kütt!) jne. Just nagu mõne heategeva piduõhtu jandilises näidendis! Kui see jant aga lõpeb, ärkab igaüks jälle reaalellu, tunneb kibedat pettumust ja petab end lootusega, et see reaalelu ainult lühikest aega kestab ja siis jälle lõbusas jandis suurt osa võib etendada.

Aeg oleks lõpulikult ärgata ja jälle reaalteeditummet omandada, mis pillekaari-ajajärgul kadunud. Ei mõistetud arvesse võtta kaupade sisseveol, kaubamajade ja importäride asutamisel meie rahvaarvu ega Tallinna linna suurust. Asutati vabrikuid ja töökodasid, nagu oleks Eesti P.-A. Ühisriikide suurune ja Tallinn teine New-York. Ei võetud arvesse tarvitajate arvu ega nende maksujõudu.

Nagu öeldud, ei laiutatud meeletult ainult majanduslises, vaid ka vaimlises alal. Selle tõenduseks Tartu ülikool 5000 valgemuitsiga ja

80 keskkooli umbes 17.000 vanema klassi õpilasega. Selle tõenduseks Tallinna tehnikum oma neljasaja tulevase eriteadlasega, peale selle veel mitu kõrgemat helikunsti- ja muud kunstikooli.

Selle tõenduseks ka uputus ajakirjanduse- ja kirjanduseturul. Seekord natuke andmeid meie ajakirjanduse ulatuse kohta.

Eestis ilmnes läinud aastal 140 ajakirja ja ajalehte. Meie suuremad ajalehed on kõigil teada, nende arv on vaevalt pool tosinat. Meie väärtuslikumad ajakirjad teevad umbes sama arvu välja. Kui veel kitsad eriajakirjad ja so- liidsemad ametlikud juure arvame, saame ajakirjade ja ajalehtede arvu mitte üle kahekümneviie; võõrakeelsed ja kõik provintsilinnade lehekesed juure — umbes nelikümmend. Mis on need ülejäänud 100 ajakirja ja ajalehte? See on üleliigne ja enamasti täiesti väärtusetu trükitud paber, kalljs paber, mille määrimine trükitustaga majandusliseslt otse lubamatu tegu. Vähe sellest, et paber rikutud; tema ostmiseks raiskab teadmata ja vähekoogenud juhuslik lu-

geja raha, mis selle tagajärjel väärtusliku ajakirjanduse eest välja andmata jääb. Nii siis mitmekordne kahju.

Ajakirju annavad meil välja üksikud isikud, kes oma rahast kiiresti lahti tahavad saada, igasugused õnnekütid, aga sagedasti ka kutse- lised organisatsioonid; ka iga tähtsam ameti- asutus püüab oma häälekandjat soetada.

Tõsi küll, paljud ajakirjust ja -lehist ilmu- vad ainult lühike aeg, kuu, paar või kolm, siis on väljaandjatel raha otsas ja paberiraiskamine lõpeb. Aga lugeja usaldus on selle läbi kõigu- tatud ka väärtusliste ja püsivate perioodiliste väljaannete vastu.

Just see ongi põhjuseks, miks meil so- lidsemad ajakirjad eluvõimsaks pole saanud.

Suurele hulgale jäävad paljud kergemeel- selt asutatud ajakirjad oma lühikesel elueal nägemata — kahetseda ei tarvitse seda kel- legi.

Nimetame siis mõnda, et aimu anda, mis meil kõik „vaimliselt“ ei ole pakutud.

„**Juhtumusotsija**“ — kuukiri; toimetasid teda ja andsid välja Martvel ja Triik, „vahepalasid“ tegi Alander. Ilmus ainult üks number, siis läksid toimetajad vist muile aladele juhtumusi otsima.

„**Fakiir**“ — silmamoondajate, kohvipaksu pealt tuuevikukuulutajate, Martin Jäägrite ja San-Martino de Castrozade häälekandja. Toi- metab seda Leena Kangro.

„**Juudid**“ — antisemitiline ajakiri, mille väljaandja ja toimetaja väga head äri teha.

„**Naisterahva Soov**“ — moe-, kirjanduse-, teaduse- ja kunstiajakiri. Tähtis 3 numbriga vist kõik „naisterahvaste“ soovid ja kolm toi- metajannat võisid jälle oma ausa käsitöö juure

tagasi minna, nende ajalooline ülesanne oli täi- detud.

„**Tänapäev**“ — Kirjandusline, poliitiline ja majandusline ajakiri. Pidi ilmuma „vähemalt kord kuus“. Ilmumise kohaks olid Saulep ja Tõntson Kehtna valla valinud, kus nad teda ro- tatsiooni puudusel shapirografeerisid.

„**Praegune Elu**“ — ilmus Narvas igal lau- päeval, kui kaua, ei ole teada.

„**Ümber Ilma**“ — kirjanduslik kuukiri (Vene «Вокругъ Свѣта»?) — katkestas oma ümberilma rännaku vist esimesel kuul.

„**Fars**“ — pilkantne, intiimsisuline ajakiri. Ilmus lühikest aega Tallinnas, S.-Ameerika uulitsal, Viru uulitsa lähikel, aga nõrgal toetusel.

„**Vallatu Noorus**“ — H. Halljaspõld'i „valla- tus“, ilmus ja kadus.

Ilmaliku „vallatuse“ kõrval tehakse „vai- mulikku“ vallatust ja iga usuahk annab oma häälekandjat välja, nagu nimestikust näha; seal on „Kristlik Kaitsja“, „Kristlik Perekonna- leht“, „Meie Kirik“, „Laste Kirik“, „Missioni- teated“, „Protestantiline Ilm“, „Tõe Vahi- mees“, „Tõe Sõnumid“, „Teekäija“, „Uus Elu“ ja palju teisi.

Noorte ajakirju on umbes tosin, laste aja- kirju vist sama palju, — ühesõnaga, ajakirjan- dusline uputus!

Kas ei ole nüüd põhjust rõõmustada, et kriis sunnib kõigi nende ja sarnaste ajakirjade ja -lehtede väljaandjaid järelnõuetlemisele ja paneb paberiraiskamisele piiri!

Mitte vähem ei ole uputus kirjanduse, õigem kirjastamise alal; sest kui meil liig palju kir- jandust ilmunud, siis on kõige vähem selles ni- mega kirjanikud süüdi.

Aga kirjanduslisest uputusest teinekord.

TULEVIKUMORAAL JA UNIVERSUMI KÄSITLUS.

M. MAETERLINCKI järelle P. Jänes.

Ärgem unustagem, et viljakail ja otsustavail päevil elame. Võimalik, et meie järeltulijad kadestades koidikut vaatlevad, meie elame ise seda märkamata, nagu meie neid kadestame, kes Periklese aegjärgul, Rooma riigi hiilgeajul ehk Itaalia renessaansi ajal elasid. Mälestusis selginev suurepärase tolm, mis suuri inim- liikumisi ümbritseb, pimestab neid, kes teda sünnitavad ning temas hingavad, varjab nende eest tee sihti, iseäranis aga nende liikumiste mõtet, tarvidust ja neid juhtivat instinkti.

Tarvis on seda mõista. Igapäise elu kan- gas on võrdlemisi ühtlane kõikidel aegadel.

Kuid ta muutub siiski helkjamaks ehk sünkja- maks vastavalt teatava põlve valitsevale idee- le. Ja millised selle idee vorm ning välimus ka ei oleks, teda lõpuni analüseerides leiame temas alati teatava universumi käsitle. Isik- lised ehk ühiskondlikud hädad avaldavad in- meste õnnele ehk õnnetusele ainult mööda- minevat mõju, kui nad mitte neid valgustavaid üldiseid ideid ei muuda, mis nende jumalaise, universumi ning lõpmatusse puutuvad. Ainult see seletab meile, miks teatav saatuses vint- sutatud rahvas meile lugematuid tunnustusi iludusest ja elurõõmust maha on iätanud, kuna

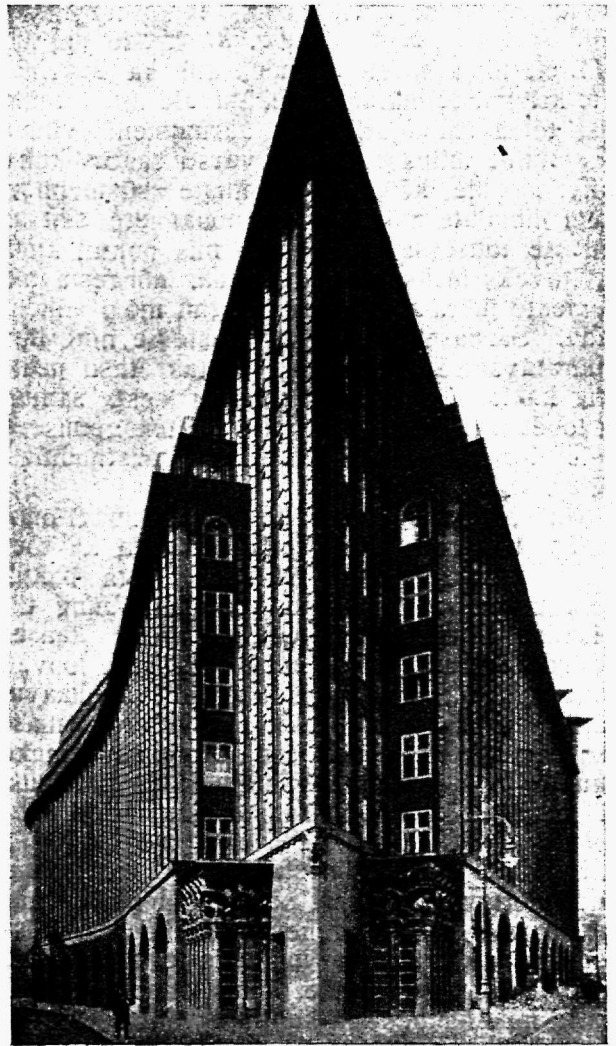
teine, loodusest rikkam ning saatusest hellitatud, meis ainult kahvatuid ning kurbi mälestusi esile manab.

Meie seljataga on (rääkides kolmest-neljast viimasest aastasajast) suur usuline aegjärk. Selle aegjärku kestusel, vaatamata hauataguse elu ootusele, kujunes inimelu küllalt süngel ning ähvardaval tagaseinal. Õigus, päev-päevalt kaugemale taganedes andis see tagasein aset tuhandeile liikuvaile ja mitmevärvilisile kunsti- ning metafüüsika-kangastusile, mis inimest tema kahvatuvais voltes lohutasid. Inimesed unustasid teda osalt. Ta ilmus ainult suurte katastroofide ajal. Kuid siiski ei kadunud ta kunagi päriselt, heites alati omapärast helki õhkkonnale, maastikule ning inimeselule.

Nüüd kaob see räbalaiks kärisenud tagasein. Mis jääb tema asemele, horitsondile nähtavat kuju ning mõtet andes?

Tõepoolest pole midagi muutunud, peale ühe neist seletamatuist sõnust, millega asju katame, mida me mõista ei suuda. Seni näis meile, et maailm vaimlisist jõududest koosneva telje ümber keerles; nüüd oleme veendunud, et ta puht-materjaalseist jõududest koosneb. Meie arvame, et tõevallas suur murrang on sündinud, tõepoolest aga seisab see revolutsioon ainult sõnades, sest vaim ja materia on ühe ja sama tundmatu atribuudid, mis üksteise asemele võivad astuda. Mõlemad on tõenäoliselt ebatähtsad ning suudavad selle tundmatu tõelist olu sama vähe väljendada, nagu mõistes „Vaikne ookean“ atribuut „vaikne“ selle ookeani olu väljendab. Kuid siiski on selle ehk teise mõiste otsustaval eelistamisel suurim tähtsus meie tuleviku, meie kõlbluse ja järelkult meie õnne kohta. Meie eksime tõe ümber, hüpoteesidele toetudes, mis tuliriitade asemel ainult mõne suitseva, aga maagilise sõna põlema süütavad. Need sõnad muutuvad meile varsti elavaiks olevusiks, kes juhtides meie füüsilise, vaimse ning kõlblise tegevuse etteotsa asuvad. Kui usume, et universumis vaim valitseb, siis koonduvad kõik meie otsimised ning lootused meie oma vaimule ja meie andume teoloogiale ning metafüüsikale. Aga kui oleme veendunud, et mõistatuse viimne sõna peitub materias, siis pühendame ennast selle tundmaõppimisele ning katseteaduseile. Kuid siiski hakkab meis äratundmine koitma, et „materialism“ ning „spiritualism“ on kaks vastupidist, kuid siiski identset nimetust, mis meie kurba jõuetust tõe äratundmisel näitavad. Siiski juhivad need meetodid meid kahte kõlblisse ilma, mis näiliselt on pärit mitmesuguseilt planeedelt.

Teisejärgulise tähtsusega resultaate kõr-

Näide uuemast ehituskunstist.
Chile-maja Hamburgis.

vale jättes seisab spiritualistliku käsitlemise suur paremus selles, et ta meie elule sisu ja eesmärgi annab ning moraalil loob, võib olla fiktiivse, kuid siiski kõrgema ja parema, kui seda pakuvad meie valgustamatud instinktid. Praegune enam-vähem uskumatu spiritualism on veel selle paremuse vastuhelgist valgustatud ning alal hoidnud sügava, kuigi teataval määral vormitu usu vaimu lõpulikku võitu.

Vastuoksa, ei paku teine käsitus meile mingit moraalil, mingit ideaali, mis instinktist kõrgemal seisaks, mingit meist väljaspool asuvat sihti, mingid horisonte peale tühjuse. Ainuke moraal, mida see käsitus meile võiks anda, oleks kohutav ning halastamatu looduse moraal, mis jutlustab tõu kohanemisest ümbruskonnaga, tugevama võitu nõrgema üle, mis

tunnustab kõiki kuritegusid, mis tarvilikud võitluses elu eest. Kuid, kuigi see moraal näiliselt nii inimeste tegudes kui ka surematute kristallide liikumises nähtavale tuleb, muutuks tema sihikindel ning äärmusteni viidud teostamine inimsoole siiski varsti saatuslikuks. Kõigi uskude, kõigi filosoofiliste süsteemide, kõigi jumalate ning tarkade nõuannete siht oli sellesse tulesse keskkonda, mis puhtal kujul hävitavaks oleks võinud saada, nõrgestavaid elemente juhtida, et tema mürgist mõiu vähendada. Sarnased olid usk õiglastesse ning hirmuäratavasse jumalaisse, lootus tasu peale ning kartus igavese kättemaksu eest, samuti ka looduse enda poolt huvitava ettenägemisega meie hinge istutatud headus, kaastundmus, õiglus.

Nii pole see sallimatu keskkond kunagi puhtal kujul olemas olnud, ega ole seda ka tõenäoliselt kunagi. Igal juhtumisel aga pakub tema praegune seisukord kummalist ning tähelepanuväärilist pilti. Uskude poolt kaasatoodud neutraliseerivad ning tasakaalu loovad elemendid auravad ning kaovad vähehaaval ülal, kuna nad all paksuks, tegevusetuks massiks muutuvad. Kuid seda intensiivsemaks muutub puht-inimeste vastumürkide tegevus, mis astuvad kadunud usuliste elementide asemele.

Kas pole eeskätt imestamisväärne, et usulise tunde nõrgenemise ning selle mõju peale vaatamata, mis see nõrgenemine inimese mõistusele peaks avaldama, mis häis tegudes enam üleloomulist huvi ei näe, kuna loomulik huvi, mis ta neis näeb, väga kahtlase väärtusega, — kas pole imestamisväärne, et õigluse ja headuse summa, samuti nagu üldine südametunnistuse tasapind pole langenud, vaid on kahtlemata veel tõusnudki? Ma ütlen — kahtlemata, kuigi kahtlust ei ole, et selle vastu vaieldakse. Et seda tõestada, oleks tarvis kogu ajalugu ehk vähemalt viimaste aastasadade ajalugu vaadelda, võrrelda õnnetute seisukorda endistel aegadel nende seisukorraga meie päevil, vaadelda eilsete ülekohtute summa kõrval praeguste ülekohtute kokkuvõtet, võrrelda endiste aegade orja ja pooloria seisukorda meie tööliste omaga jne. Kõik see nõuaks üksikasjalist ning hoolsat uurimist, kuid loodan, et iga erapooletu mõistust niigi õigeks tunnistab, et meil endiste aegade võrreldes on rohkem õiglust, solidaarsust, kaastunnet ja lootust...

Millisele usule, millistele mõtetele, millistele uutele elementidele võlgname tänu selle näiliselt loogiliselt põhjendamatult kõlblise õhkkonna edenemise eest? Sellele on raske täpselt vastata. Kõige pealt peame konstateerima,

et meie universumi käsitus väga sügavalt ning tuntavalt on muutunud ja kalduvust ikka kiiremaks ning kiiremaks muutumiseks avaldab. Oli aeg, mil elasime selles uhkes tõekspidamises, et meie planeet on universumi keskpunktiks, kuna universum ise oli kitsas, väike ja piiratud. Nende illusioonide purunedes leidsime, et oleme ainult kaduvalt väike aatom universumis ning et universumi piirid lõpmatusse kaovad. Kuid lõpmatus on abstraktne ja segane mõiste, mida meie ainult piiratu ning lõpuliku piirisid ikka kaugemale ja kaugemale nihutades endile suudame kujutleda. Kuid siiski esitab see lõpmatus meile küsimusi ning nõuab meilt probleemide lahendamist, mida isegi meie jumalad meilt ei nõudnud, kes surnud ruumis sündmuste ja kujudeta valitsesid ning järelikult mõistusele ning tundmusele mingit tugipunkti ei pakkunud. Nad mõjusid meie tunnete ning mõistuse peale ainult muutmatault ning liikumatault. Sellepärast atrofieerus meis lõpmatuse tunne, mis on igasuguse kõrgema tegevuse allikaks. Meie mõistus vajab oma äärmisil piirimail elamiseks selle tundmatu alalisi kutseid. Kui mõni uus tõsiasi mõtet mitte igapäev võimsalt tema jõudude viimaste piirideni ei kutsu — ja jumalate vallas pole mingid uusi — uinub ta, pöördub endasse, muutub jõuetuks ning hävineb. Ainult aktiivne idee sellest saladusest, mille keskel liigume, suudab meie aju igas sihis ning kõigis osades arendada ja edasi viia. Kas eksime, tõendades, et selle idee tegevus kunagi elavam pole olnud kui praegu? Iialgi, ei India, Heebrea ega ristiusu teoloogia õitseajal, ega ka Saksa metafüüsika hiilgepäevil ei rikkastunud meie kujutus universumist sedavõrd reaalsete ning lootustäratavate väärtuste poolest kui praegu. Universum ise tungib sellesse kujutlusse, mis temast endale oleme loonud. Meie mõtte toitmise on muutunud. Kuna ta enne peaaegu midagi väljaspoolt ei saanud ja endast elas, omandab ta praegu enam välisilmast ning lisab midagi oma endisele sisule juure, nii rikkastudes ning süvenedes. Meie endise teguviisi kohta võiksime ütelda, et sarnlesime pimedale, kes lukustatud ruumis tahtsid endile välisilma kujutleda. Nüüd oleme samad pimedad, keda vaikiv juht kord metsa, kord põllule, kord mägedele, kord merekaldale viib. Nende silmad pole veel avatud, kuid nende värisevad käed puudutavad puid ning viljakõrsi, nopivad lillekese ehk puuvilja; nad imestavad, kaljurahmu üle komistades, ning kõnnivad jahedais merivoogudes, kuna nende kõrvad, ilma et nad veel tarvitust tunneksid neid mõista, tuhanda päikese ja varju, tuule

ja vihma, lehtede ja lainete laulu vahel õpivad vahet tegema.

Kui meie õnn sellest on tingitud, kuidas universumi endile kujutleme, siis seda peaaugjalikult seepärast, et meie moraal samast kujutlusest rippuv on. Kuid ta pole tingitud mitte sedavõrd selle kujutluse iseloomust kui tema ülevusest ning kõrgusest. Oleksime paremad, jaunimad, kõlblisemad maailmas, kus igasuguse moraali puudumine oleks tõestatud, kuid mida peaksime lõpmatuks, kui universumi keskel, mis inimese ideaali täiust esitaks, kuid mis meile piiratud ning saladuslike näiks olevat. Sest tarvis on eeskätt kohta laiendada, kus meie mõtted ning tunded arenevad. Aga see koht ongi universum kõiges oma lõpmatuses. Ja see lõpmatus, mis tema ainsaks võimsaks ning vaidlematuks atribuudiks on jäänud, seisab oma sisemise kandejõu ning mõjuvuse poolest kõrgemal kui kõik voorused ning täiused, mida ses tundmatus eeldasime. Ta ei pane meile mingid kohustusi peale, kuid ta toetab meis ülevustunnet, mis meile võimaldab kergmini ning paremini kõiki neid kohustusi täita, mis meid lähema tuleviku lävel ootavad. Meid ilmade süsteemis meie õigele kohale lähendades kasvatab ta meis samavõrd vaimset ja universaalset elu, kui võrd ta meie materiaalsel ning individuaalsel tähtsust kärbib.

Meie ei ole midagi, kuid tõul, kelle hulka kuulume, on juba nähtav koht elu ookeanis. Üksiku tähtsus kaob ning sellega paralleelselt kasvab inimsoo tähtsus. See tunne, mis meie mõtte ning allteadvuse harilikus atmosfääris juba koitma hakkab, avaldab ju praegu meie moraali kujunemisel oma mõju ning lubab ennustada kõlblisi revolutsioone, mitte vähemulatusisemaid kui need, mida kõige hävitavamad usud läbi on viinud. Vähehaaval paigutab ta enama iao vooruste ning pahede raskuspunkti ümber. Fiktiivse ja individuaalse ideaali asemele astub reaalne ning piiritu, mille järeldusi ning seadusi veel võimatu on ennustada. Kuid millised nad ka ei oleks, võib juba nüüd tõendada, et nad on üldisemad ning kategoorilisemad kui kõik nende eelkäijad.

Elame momendil, mil meie ümber tekivad tuhanded põhjused, mis lubavad omada usku inimsoo tulevikku. Sadandeid aastasadu elame juba maakeral, ja suurimad hädaohud on näiliselt möödunud. Nad olid nii ähvardavad, et me nagu juhuse läbi pääsime, mis maailmade ajaloos ainult kord tuhande hulgas ette tuleb. Mis puutub aga võimalusse, et maakera mõne oma teelt kõrvalekaldunud tähega kokku võiks põrgata, siis loodame, et see hädaoht meile

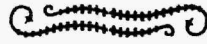
selleks mõned aastasajad aega annab, et õppida võiksime, kuidas enmast tema eest kaitsta. Arvesse võttes, mida juba oleme teinud ning lähemal ajal mõtleme teha, pole selles midagi võimatut, et kord universumi ülimesse saladusse suudame tungida, mida raskusiõuks oleme harjunud nimetama, ning teda valitsema õpime, nagu praegu elektrit ja valgust valitseme. See tähendaks suurimat pööret inimsoo saatuses ning lõpulikult päästetud maakera muutuks igaveseks. Meie soovi järele ligineb ta valguse ja soojuse kolletele ehk taandub neist. Ta põgeneb vananenud päikeste juurest, et igaveste ning arvutute ilmade ringteel leida uusi jõu ning elu algallikaid. Ja piiramatud arenemisvõimalused avanuvad seega inimsoole, kes oma käed tähtede järele välja sirutab ja need taevast alla toob ehk ise nende juure üles tungib...

Tunnistan — need on vaieldavad lootused ning võib asuda ka vastupidisel seisukohal. Võidakse tõendada, et iluduse, eturõõmu ja harmoonilise elukäsitluse seisukohalt vaadates mitmed rahvad, nagu greeklased ja roomlased keiserriigi esimesilt päevilt, kõrgemal seisid kui meie. Kuid vaidlemata ei või ühtki möödunud aegjärku üldise tsivilisatsiooni summa poolest meie ajaga võrrelda. Ateeni, Rooma ja Aleksandria haruldaselt kõrge kultuur moodustas ainult helge saarekese keset ümbritsevat metsikuseokeani, mis ka lõpuks nad neelas. Nüüdsel ajal pole aga võimalik, et barbaarid võiksid meilt mõne päevaga kõik riisuda, mis oleme loonud, kui kollane hädaoht maha arvata, mis tõsisena ei tundu. Barbaarid ei või enam väljapoolt tulla. Nad võiksid tulla meie küladest ning linnadest, meie endi elu põhikihtidest, kuid niisugusel juhtumisel oleksid nad ise selle tsivilisatsiooniga läbi imibunud, mida nad tahavad hävitada. Halvemal juhtumisel tekiks ainult ajutine seisak, millele ajutine vaimsete väärtuste ümberpaigutus järgneks.

Meile on küllalt sellest, kui oma ootamise ülevust mõistame. Sest meie elame samas ülevas seisukorras, milles oli Michael Angelo Sikstini kabeli imestustäratavale laele vana testamendi prohveteid ning pühamehi maalides: meie elame ootuses ja võib olla ootuse viimaseil minuteil. Meile näib, nagu kuuleksime juba ülinimliste sammude müdinat, avanevate hiiglauste häält, nagu tunneksime meid paitavat tuleviku hingeõhku, meie juure liuglevat valgust — meie ei tea isegi. Kuid ootus sel astmel on isegi suur ning nõiduslik elu hetk, õnne ilusaim aegjark — tema lapsepõlv, tema noorus...

Kordan, kunagi pole meil rohkem põhjusi olnud lootmiseks. Olgu nad meile kallid. Meie ei usu küll enam jumalaisse, kes kõike maailmas korraldavad ja isegi iga meie mõtet mõistavad, kuid meie teame, et maailmas sama vägevad jõud, sama tähelepanelikud seadused valitsevad. Seepärast on meie seis-

koht nende jõudude saladuse ees muutunud. See pole enam orja kummardamine oma isanda ehk looja ees, kuna meie nüüd endale kui universumi osakesele võime vaadata, sest et kanname endas midagi identset sügavaimate ja suurimate saladustega.

Kaks luuletust.

Valter Kaaver.

Sügisel.

Õõ.

Pomoona¹⁾ küpseks teind on viljad juba aian
Ning sügis tuleb pea, toob enesega sajud;
Jõekaldal kurtma jäävad üksikuina pajud
Kui raugad need, kes põlat ilman laian.

Ja tuuled uluvad kui vihased gorgoonid,
On hingen tusk ja südamesse närib
Suur kadumise aim, ning sügis suve pärib —
Kui põrgu lõpmatus nii mustad taeva toonid.

Nii sügis tuleb pea ja kõrva sosisteleb:
„Sul eile oli rõõm, kuid pärandasid põrgu,
Fantoom on inimen, surm välja heidab võrgu —
Julm saatus on ja mõtteid purusteleb“.

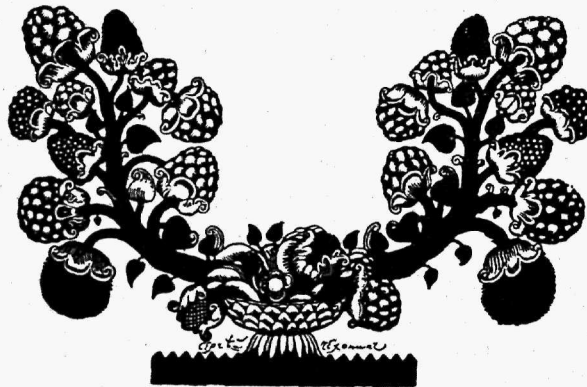
Ja sügis tuleb pea, toob enesega sajud.
On hingen tusk ja südamesse närib
Suur kadumise rõõm ning sügis suve pärib,
Jõekaldal üksikuina kurtma jäävad pajud . . .

All taeva tumeda, kun pilved käivad,
Und magab linn ja mööda tasakesi
Viib omi vooge jõgi, aga vesi
Kui õrn sireen, kun ihad vaiksed näivad.

On mingi vaikus, hõbedasen maalin
Alleede veer, kun papli harras kahin;
Kui kerge lehviku õrn hingus saalin
Käib ülal tuul, käib ülal kerge sahin.

Vaid gooti kirikun on pühad valvel,
Värvklaasin jüngrite on protsessioon.
On kungi meeleheitel keegi palvel,
Ja kungi mängib laisalt grammafoon.

Kuid ülal pilv lööb lahti oma tiiva,
Kuu nagu neitsi peidab oma pilgu, —
Ja siis on vakka: ükski täht ei vilgu,
Läeb keegi suur ja õudne üle liiva.

1) Pomoona — aianduse jumalanna.

HISPAANIA.

HARRY JOHNSTONI ja HADEN GUESTI järele Inglise keelest M. K.

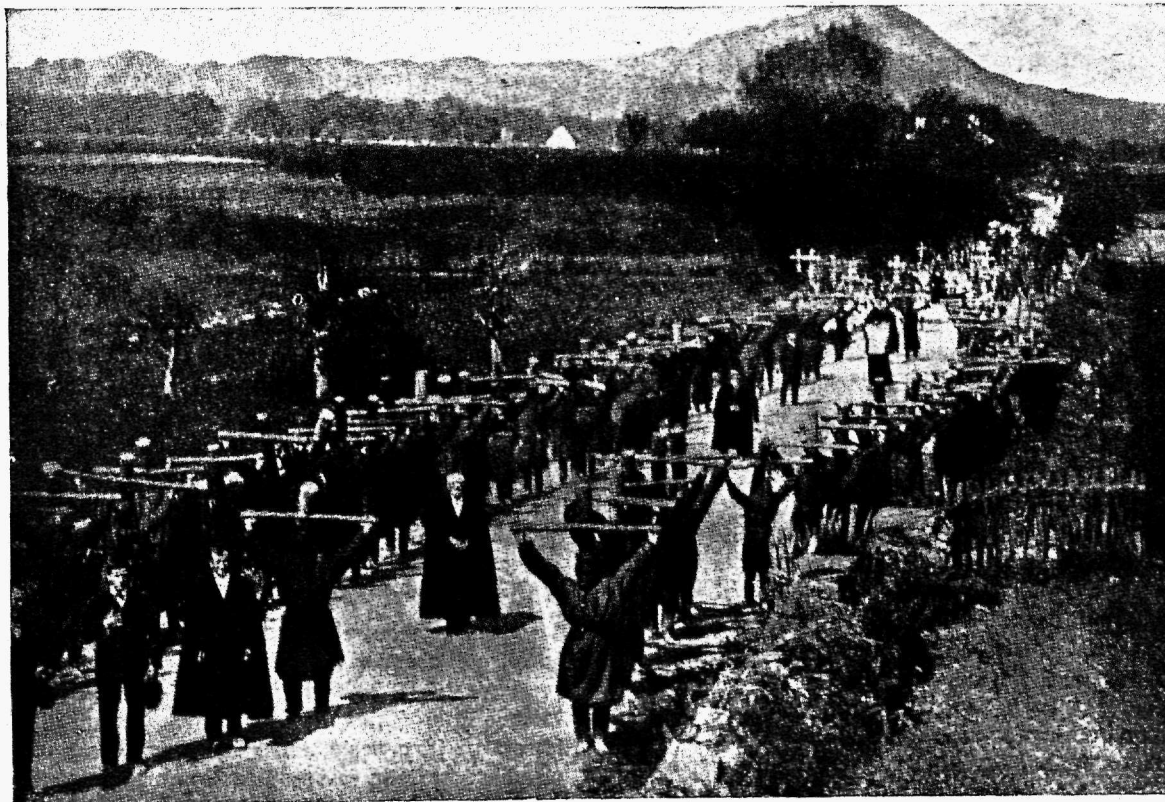
2

§ 2.

Ka lõbustused Hispaanias on osalt mauride, osalt keskaja pärandus. Härjavõitlused ei ole praegu muidugi enam sarnased kui olid ennem, sest ka jalgpall ja teised eurooplaste lõbustused on teed leidnud laialistesse rahvahulkadesse. Kuid härjavõitlus on siiski rahvuslik vaatamäng ja ei kao vist nii pea. Ilmatu suure areeni ümber täidab rahvasumm rida-realt kivist pinke, mis üks teisest kõrgemale taeva poole kerkivad. Lärmitedes, lehvikuid liigutades ja silmade sädeledes oodatakse eelseisvaid suuri sündmusi. Ootamine näib kestvat igaviku. Seal astub pühalikult areenile eredalt rietatud võitlejaterong. Kõik on toredad, sirged mehed, põskhabemega ja veidralt soetud, võrguga kaetud juustega. President viskab alla härjalauda võtme ja läbilõikav pasunahäääl annab märguande võitluste alguseks. Ilmub härg. Ta on suursugu esivanemate järeltulija, uhke ilmega, laiade kulmudega, pikkade sarvedega ja

paindivate liikmetega. Teda on hoitud pimedas; nüüd, päikese valgusest rabatud, peatub ta minutiks. Ülevalt visatakse alla mingi terariist, mis looma kaelasse tungib. Kuuldub valuröögatus ja härg tormab areenile oma saatusele vastu. Imestades vaatab ta ümber ja ei tea mis teha. Tema vastased ootavad samuti vaikides ja liikumatult.

Siis algab võitlus. Chulosed karglevad härja ümber, lehvitavad punaste mantlitega, teda narrides ja väsitades. Aegamööda juhivad nad siis härja pikador'ile vastu, kes liikumatult oma hobuse seljas istub, pikka oda käes hoides. Hobusel on silmad kinni seotud, ta taganeb harva ja astub härjale vastu hoogu võtmata. Pikador tõstab oma oda ja heidab selle siis härja küljesse, kuid see ei kohku, vaid lööb sarved hobusesse, ja nüüd järgnevad kohutavad silmapilgud. Pikador libistub maha ja hobune jookseb hirmust aetuna edasi, kuna veri ojadena ta küljest voolab. Juhtub ka, et härja sarved hobusest läbi tungivad, ja

Roncesvalle.

Pildil kujutatud rongikäik on 2 Inglise penik. pikk ja koosneb ühest meesesitajast iga 23 perekonna seast Navarras. Mehed katavad oma päid ja kehi musta sitsist riidega ja kõnnivad paljajalu teraval kiviteel, mis viib Roncesvalles'i kloostr juure, kus baskid Karl Suure väed hävitasid. Protsessioonile pandi alus juba keskajal ja ta ei ole oma õnnistamise aastast saadik veel ühelgi aastal ära jäänud. Võorastel on lubatud osa võtta ainult tingimusel, et nad vannuvad seitse aastat järjestikku ilmuda.

Almazani Kolgatha.

Väga vanad ristid Almazani linna platsil. Linn asub Vana-Kastiilias ühel Duero jõeäärsel künkal. Linna väravad ja müürid lõhuti prantslaste poolt 1810. aastal.

siis kannab härg teda sarvedel, kuni chalosed härja linu lehvitades mujale suudavad meelitada. Sama saatuse osaliseks saab sageli ka mahakukkunud pikador.

Nüüd algab teine võitlusjärk. Banderill'od koguvad härja ümber oma banderillasid lehvitades, käes teravad piigid värviliste lippudega. Üks teise järele lähenevad nad härjale ja püüavad odasid visata tema lihasse. Varsti jooksebki härg ähkides ja sabaga vehkides sila-sinna, hulk kirjuid lippe ripuvad tal küljes.

Trompeet kuulutab võitluste lõpujärku. Torero, võitluste prints ja rahva kangelane, astub pikkamisi presidendi looshi ette ja võtab sügava kummardusega oma kolmenurgelise kübara peast. Areenisulane ulatab talle terava mõõga, mida ta oma punase mantliga katab ja siis rahulikult härja poole sammub. Põnev on silmapilk, mille kestel kaks vastast nüüd teist silmega möödavad. Siis lehvitab mees oma mantlit härja nina ees. Loom laseb pea alla, sulub silmad ja tormab mehe poole, kuid viimane astub kõrvale ja laseb härjal mööduda. Siis jälle lehvitus, jälle pealetungimine. Kõlke kaalufe pannes püüab mees ikka vähemaid vahesid jätta enese ja härja vahel, ja arvustavad pealtvaatajad tasuvad talle seda suurte kiiduavaldustega. Asjata

oleks hoopis anda, enne kui härg teatud seisendis on: esialad laiati, rind ette sirutatud. Kui käes on see ülim silmapilk, tõuseb mees varvastele, ja kiire löögiga tungib mõök härja kaelasse. Loom taarub mõned minutid, langeb siis põlvili ja alistub lõpulikult valmistavate rõõmuhüüete saatel. Kuid mõök võib looma ka mittesurmavalt tabada, siis tungib ta uues vihahoos veel kord mehe kallale, kellele aga sarnasel juhtumisel osaks saab pealtvaatajate viha ja pilkamine, sest kõik tunnevad võitluste seadusi peenusteni.

Saab aga härg surma, hakkab orkester mängima ja uhkete ehetega hobused tuuakse areenile, juhitakse langenud härja juure ja piitsaplaksumiste saatel lohivatatakse korjus kärel galopil välja. Vereplekkidele rehitsetakse liiva peale, tolmule langetamiseks tuuakse vesivankrid areenile, ja varsti algab sama vaatamäng uuesti; nii kordub see kuus korda ühel pealelõunal. Kohutavad on need pildid, kuid sisaldavad pidulikkust ning hiilgust, ja keegi ei või eitada, et neid vaadates veri soontes metsikult käima hakkab.

Igas Hispaania maakonnas on omapärased tantsud. Baskid tantsivad kiiresti, tegutsedes vaid jalgega; nende

Tantsud.

tants tuletab meele iirlaste jig'isid ja Shoti reels'e, ehk, — nagu üks vali arvustaja kirjutas — kärbseid tulisel teliskivil. Arragoonia Jota's on tegevad nii käed kui ka jalad; mehed ja naised seisavad vastamisi ja vaatavad alla oma keeruliste sammude peale, tantsides ilma mingisuguse elavuse ja loomisvõimeta.

Alles Andaluusias saame näha Hispaania iseloomustavat tantsu, mis ei sarnane ühelegi tantsule maailmas. Juba lapseast on tants andaluuslasele sama loomulik tegevus kui kõndimine ja hingamine. Tantsitakse nii käte kui jallega, tarvitades kastanjette, mille õige käsitamine nõuab eluaegset harjutamist, nagu õige viiulimängki. Kastanjettideta, nende isesuguste puust krapideta, mida peopesades kokku liiatakse, punaste ja kollaste paelte lehvimiseta, sõrmede rütmilise liigutuseta kaotaks tants poole oma ilust ja veetlevusest. Andaluuslased tantsivad iga lihasega, peaaegu iga hinge-tõmbega. Sadasid seisendid ja samme peab õpitama, enne kui tantsukunsti algteadmised omandatakse, ja iga tantsija põimib tantsusse oma iseloomu- ja hinge-kohaseid võtteid, vastavalt silmapilkilisele tujule.

Kui imestust äratav ja hinge vapustav andaluuslaste tants ka ei oleks, — sealsete mustlaste tants köidab meid veel enam. Ta asetab meid tagasi ammu möödunud aegadesse, mil ümber hulkusid röövlid, kelle mõtted ja tunded ei ulatanud valgete inimeste hingesse.

§ 3.

Ludvig XIV ütles, et Aafrika algab sealpool Pürenei mägestikku. See on, võib olla, liialdus, kuid läbistades Hispaania piiri, näib tõesti, et oleme jätnud jumalaga Euroopaga. Nii maa kui rahvas võiks kuuluda teisele mandrile. Prantsusmaa lainetavad aasad ja okaspuumetsad on pool-ununenud, kui Pariisi-Madridi kiirrong tormab läbi kõrbetaolise maastiku. Troopikapäike kõrvetab piiritul lagendikul, siin-seal vaid mõni tontlikke varje heitev üksik puu, ja pimestav-valgel teel astuvad harvad teekäijad. Laiaulatatuslikkus on siin maastiku peailmeks, laiaulatatuslikkus ja metsikus, mida suurendab veel asulate harvus. Siin on kui osa pooltsiviliseerunud Sahaarast, kui mauridest unustatud maakond. Hispaania põhjapoolsed maa-alad on Rooma- ja

Härjavanker.

Härgi tarvitatakse Hispaanias igal pool veoloomadeks ja nad teevad maastiku veel luulelisemaks. Pikad narmatopsud, mis neil silme ees ripuvad, kaitsevad neid kärbsehulkade eest, mis muidu isegi „härja kannatusele“ lõpu teeksid. Omanikku näeme vankril magamas; ta usaldab end oma loomade teravmeelsuse hoole, kes teda koju sõidutavad.

mauride-tsiivilisatsioonist puutumatu pind. Nad kuuluvad enim Hommikumaale, kuigi osalt omavad euroopalist ilmet. Sealsed vahid oma kurblik-lõbusate kolmenurgeliste kiibaratega annavad liialdatud mõiste seadusest ja korrast, laiad raudteevagunid lasevad loota avarust ja mugavust, mida nad aga sugugi ei paku. Ametnikkudel näib kiire olevat mitte midagi tegemises, jõude salkkonnad hulguvad ümber platvormidel ja võrede taga, nende pilgud näivad kiirust eemale tõrjuvat. Teravat küüslaugu lõhna tundub alati õhus. Paljud kannavad lihtsalt Shoti poolrätikuid luuleliste riiete asemel, kuid paljudel on eht röövli kombel laiad mantlid ümber õlgade visatud; peakatteks on *boinas*, ehk Baskide imkelik müts, või tumesinine ehk veripunane villane müts, mille pealaelt ripub alla lõng, kus vist kunagi on ripunud topsuke.

San Sebastian on esimene suur linn Hispaanias ja ei sarnane ühelegi teisele linnale siin. Randa, kus ta

San Sebastian. asub, kutsutakse „La Concha“; ta on kaetud ilusa kollase liivaga ja hulga ujumistelkidega. Võõrastemaju ja suvilaid on rohkesti, kaks suurt kasinot võimaldavad Monte Karlo õnnemänge, peale selle on linnas veel hulk teisi maksuta lõbustuskohti. Ehk küll vihm ja tuul siin alalised, meelitab San Sebastian siiski hulga võõraid ligi mitmesugustel aastaegadel, iseäranis aga septembrikuul.

Linn on 1816. aastal uuesti ehitatud. Majad on suured, Prantsuse majade laadi, laiade sissekäikudega, kalliste kauplustega ja hulga ilusate aedadega. Kuid peahuvi pakuvad lustilised inimsalgad, kes pühapäeva hommikutel ja suve õhtutel Almadal jalutavad ja sõjaväe muusikat kuulavad. Siin näemegi esimesi Hispaania iludusi, siin maitseme esimest korda Hispaania kaneeliga vürtsitatud shokolaadi, mis nii paks, et lusikas tassis püsti seisab. Shokolaadi kõrvale antakse imelik valge, magus oblaat, mida klaasi vee sees sulatatakse ja siis peale juuakse.

Vana linn asub Mount Urgull'i jalal asuval neemel ja on kitsaste tänavate labürint, pimedate kauplustega ja kasimata lastega, kellest paljud lambatallesid ja sikukest paela otsas eneste järel veavad. Meeldiv on kõndida looklevatel kõnniteedel lilledega kaetud mägede mööda üles kindluse varemete juure. Tee kõrval näeme ühes nõos Briti ohvitseride haudu, kes langesid siin 19. aastajal.

Wellington vallutas 1813. aastal kindluse, kaotades 5000 meest ja hävitades kaks kolmandikku Prantsuse garnisonist. Mäetipult avaneb tore vaade helesinisele lahele ja hallile ookeanile, mille kõrged lained müünes kaldale tungivad.

Möödudes puudega kaetud künnikaid valgeks vöõbatud hurtsikutega, satume rahulikkude sadamasse Pasa-
jes, s. t. läbikäik. See läbikäik on kitsas kaljuorg, umbes Inglise miili pikkune. Mere poolt sinna tulles ei võiks almataga, et suur loodusline sadam siin asub, mis varjata võiks tervet laevastikku. Siin leidub söelaevu Cardiffist, mis ühes San Juan'i ja San Pedro külakes-

tega suuresti tõstavad maastiku ilu. Mõlemad külad on tüübilised Hispaania külad, kitsaste tänavatega, valgete majadega, mille esiküljed pöördud vee poole, ja kaluritest-elanikkudega, kes suurema osa ajast veedavad lahe kaldal ühes lastehulgaga ja segatõugu koertega. Külade taga on künnikad, mis suvel, kollaste Gins-
ter-õitega kaetult, kui tulileegid lõõmavad. Siin leidub nii mõnigi maailma ilusam nurgake, kus vaid kollased nartsissid ja linnud elutsevad, ja kuhu juhuslikult satub ka mõni eesel või kits.

Sadamast viib lai tee läbi metsiku aia väga vana Lezo küla juure. Siia koguvad lugematu hulgad väljamaalasi igal aastaajal, et imetleda kuulust Santo Carlo basiilikat, seda saladuslikku Kristuse kuju, mis annetab tervist, raha ja hea abikaasa (salud, dinero y un buen marido) kõigile, kes teda õieti paluvad. Sissekäigu läheduses müüvad hulk noori naisi ja lapsi küün-
laid, mis altäreile põlema süüdatakse. Ristipäeval, mil kuju rahvale austamiseks välja pannakse, kogub siia hulk palverändajaid, kuid muul ajal peame vahile peale käima, et ta meid saadaks kõrge altari taha ja kergitaks eesriide, kui meil soov on pühadust kummardada.

§ 4.

Baskid, kes elavad Hispaania loodepoolses osas, on kindlasti kõige alalhoidlikum rahvas kogu Hispaanias.

Nad peavad oma suguharu kõige vane-
Baskid. maks oma maal, kui mitte kogu ilmas, ja etnoloogidel on tõesti raske nende pä-
ritolu kindlaks teha. Nad kõik peavad endid aadelisoo

järeltulljateks, mida tõendavad vapid, mis igat, ka kõige lihtsamatki, hurtsikut kaunistavad. Edela-Prantsusmaal leidub ka baskisid; siin on nad aga loomulikumad ja aja vaimust vähem rikutud. Kui prantslane tahab olla jäme kellegi vastu, kes Prantsuse keelt ebaõigelt hääldab, ütleb ta: „See räägib Prantsuse keelt nagu Hispaania lehm (une vache espagnole), sõna „vache“ tähendades „baski“ moonutatuna. Baskid räägivad tõesti võõraid keeli imelikult. Baskide uhkus ja iseseisvus, veel enam aga nende ausus ja lahkus näivad kaugeate aegade jäänustena. Samuti kui bretoonlased, peavad nad kinni paganaisu kommetest. Näiteks viivad nad vilja ja viina sõprade haudadele nende tähtpäevadel. Nad ei ole ka muutnud oma riideid. Mehed kannavad liihikesi jakkisid, laiu pruunist või rohelisest sametist pükse, laiu vöösid, sandaale ja siniseid või punaseid mütsi. Naised on ilusad, kuigi nad ruttu vananevad; tihedad juuksed ripuvad neil pikkade patsideva seljal, peas kannavad tumedast riidest mütsikest. Hispaania ja Prantsuse baskide ülesleidus on enamasti kõik pallimängud, mida maailmas tuntakse. Peale Golfi mängu on pea kõik pallimängud aluse saanud baskide rahvuslisest pelota mängust, mis on kõige põnevam mäng maailmas. See on akrobaatiline osavuse triumf, usku-
matu üllatusterida.

Astuuria maakond on metsikum kui baskide maa. Ka elanikkude kombed ja eluviisid pole vähem vanaaegsed kui seal.

Kuna baskid oma esiisadeks peavad Noat ja Tubali, loevad astuurlased endid Astyri, Agamemnoni sulase, järeltulijateks, kes peale Trooja sõda siia Astuurlased. välja rändas.

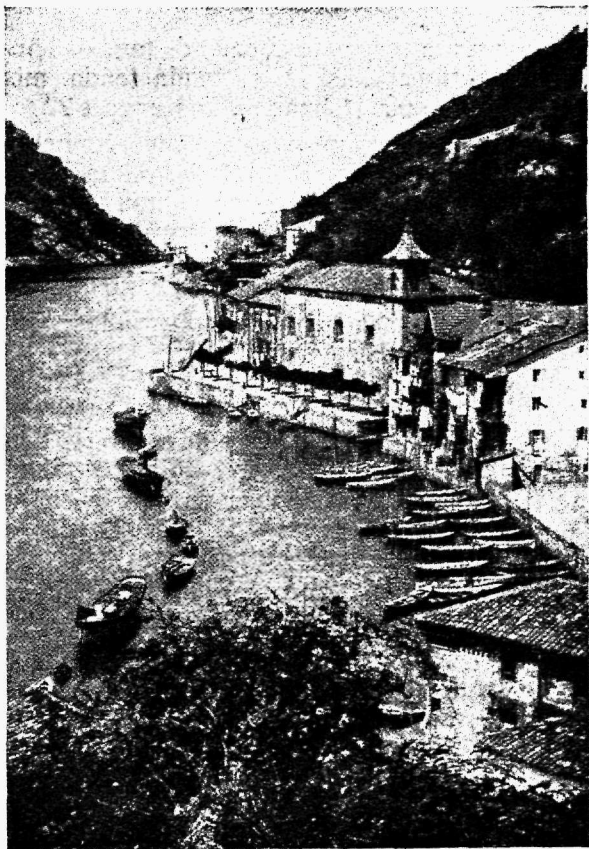
Astuuria asub madalamal kui Kas-tiilia; siin leidub künkaid ja orgusid rikkalikude karja-maadega, mis võistelda võiksid Helveetsia omadega. Mäekülgedelt kukuvad jõed suitsedes üle kuristikude ja voolavad siis läbi neitsiliku tammemetsa, kus veel praegu kokku juhtuda võib karudega ja huntidega. Kütid leiavad siit rohkesti põtru ja kalastajad laksikalu ja forelle, kuid ilmastu on siin niiske ja külm, ja alaline udu varjab maastikku. Enam kultiveeritud maaosades on rohkesti viljapuid, nagu: kastane, plataane, õunapuid. Öuntest valmistatakse võrdlemisi maitsvat jooki. Rukist, maisi, veiseid, lambaid ja kuulsaid sigu kasvatatakse suu-rel arvul. Valgekslujatud majad mõjuvad puhtalt ja puust viljaaidad, mis rottide ja niiskuse pärast tulpadele ehitatud, teevad maastiku luulelisemaks.

Oviedo, maakonna pealinn, on puhas ja tervisline, kuigi väga külm ja niiske. Mahajäänud kultuurelu peale vaatamata, võib olla aga ka just seetõttu, on vanade

Mantillad.

Mantillad on Hispaania naiste pitsist peakatted, mida kantakse vaid pidulikul juhtumisel; musta — Suurel nädalal, valget — härjavõitlustel.

Pasajes, San Sebastiani läheduses.

Pasajes on väga luulelik oma kitsaste, kõverate tänavatega ja valgete majadega, mis valkses vees vastu peegelduvad. Pildil näeme avast merele, mujal on sadam ümberringi maaga piiratud ja sarnaneb väga Alpi järvele.

inimeste arv siin ebaharilikult suur. Peahuvi pakub lin-nas katedraal, mis 1388. aastal ehitati, 781 aastase basilika asemele. Püha jäänuste seas on siin okkaid Kristuse kroonist, üks neist 30-dest hõbeseeklist, mille eest Juudas oma Issanda ära müüs ja tükike Kristuse surnulinast. Siin on ka kaks ajaloolist risti, üks pärit 808. aastast, millel pealkirjaks neadmene igale, kes seda risti varas-tab; teine olevat ofsekohe taevast alla langenud. Kõi-gile, kes nende jäänuste ees kummardasid, kinkis paavst Eugenius 1,004 aasta 40-päevalise pattude andeksandmise, s. o. pääsmise puhastustulest. 13. märtsil pühitseb Oriedo linn sellest tulet pääsmise mälestuspäeva. Ustakse kindlasti, et hädaohtlik on hingele ja ihule, kui keegi julgeb avada püha jäänuste laeka ja sinna sisse vaadata. Aas-tal 1550 teinud keegi piiskop seda pika paastumise ja pal-vetamise järele, ja saanud sellest, mis ta näinud, nii rabatud, et tal juuksed püsti tõusnud ja ta piiskopimüts peaaegu maha kukkunud.

Galiitsia maakond ja ta elanikud on üldiselt vähe tuntud. Ta asub poolsaare loodepooles osas, on kõige tihedamalt asustatud, künkline ja vee-rikas maa. Tal ei ole ajalugu, sest elanikkude vaesus ja metsikus on eemale hoidnud võitjaid. See on pikakasvuline, muskliline rahvatõug, looduse poolest laisk, kuid võib rasket tööd teha, kui head rahalist tasu saada loodab.

Galiitsialased on kuulsad oma aususe poolest. Neist saab häid sõdureid ja kogu Hispaanias täidavad nad kõiksuguseid teenijatekohti, ka on veoloomadeks, val-mis kannatama hoope ja kandma säravaid livreesid — kõik mammona lootusel.

Sellepärast aga vihkavad neid mitte ainult uhked kastillased, vaid ka iseseisvad baskid ja keevaverelised andaluuslased.

Galiitsia oleks vist jäänud unustusse aastasade kestel, kui mitte Püha Jakobuse saladusline leid üheksamal aastasajal poleks teinud teda kuulsaks. Jakobus löödi kividega surnuks Jerusalemas, keegi ei tea, kuidas ta keha sattus Galiitsiasse, kuid täht olevat ilmutanud seda ühele piiskopile metsas ja ilmutamise paigale ehitati kabel. Varsti kerkis jäänuste ümber terve linn, praegune Santiago de Compostella, keskaja kuulsam palverändamispäik, Jerusalema, Rooma ja Loretto linnade kõrval. Igast Euroopa osast nähti siin palverändajaid, kes juba eemalt katedraali tornide paistma hakates põlvili langesid. Kuid mood ei jäta puutumata ka pühasid kohti ja praegu on Harrogate'i ja Aix-la-Bains'i linnadel tervistotsijate seas suurem veetlevus kui Santiagol, mis on muutunud mahajäetud provintsilinnaks.

La Gorunna, mida Inglise merimehed 18. aastasajal nimetasid Groyne'iks, on Galiitsia pea sadam, mis kuulus oma lahingu poolest. 6. jaanuaril 1809. aastal John Moore, taganedes oma vägedega, peatus Lugo linnas, millel kahekümne jala paksused ja neljakümne jala kõrgused müürid. Õnneks kartsid prantslased Inglise väeosa, ehk muidu oleks neil kerge olnud kurnatud inglasi hävitada, ja viimastel läks korda pääseda Gorunnasse. Siin peeti suur lahing, mis oleks võinud kujuneda otsustavaks, kuid kaks Inglise kindralit said raskesti haavatud ja sellepärast otsustati öösel sadamast lahkuda. Kui prantslased linnale lähenesid, nägid nad oma imestuseks Briti laevastikku lustiliselt ulgumerel purjetamas. Kui lahing oli lõppenud, mässiti John Moore'i korjus sõdurikuusesse ja ohvitserid matsid ta Gorunna kindlusesse.

(Järgneb.)

MILJONIDOLLARILINE TEEMANT.

J. S. FLETCHERI romaan. Eestlõdanud L. L.

4

„Te võtate asju õige filosoofilisest seisukohast, härra Vandamarke.“ tähendasin mina.

„Mis seal siis muud teha?“ ütles ta. „See on minu meelest kõige parem teguviis. Olen oma elus läbi elanud igasuguseid kummalisi juhtumusi, Gregg. Ikka on põhiust olla veel tänulikki. Näituseks, need mehed oleksid võinud väga kergesti valvata, kui tulen kord üksi ringist, lasta kuul pähe ja jätta mu surnult maha. Kuid siin nüüd olen, elus ja terve. Ei, ainuke asi, mis mind täna õhtul natuke närviliseks tegi, oli, et mu tütar jääb rahutuks minu pärast. Kuid kõik tehti hästi, ja ma olen väga tänulik viisakaile vargaile. Kuid nüüd tuleb mul meele mu lubadus, et saate teda näha. Tulge lõunale homme õhtul — mõtlen täna õhtut, sest kell on ju kaksteist lõõnud. Kas tulete? Täpi pealt pool kaheksa?“

„Täna,“ ütlesin mina; „küll tulen.“

„Hea!“ ütles ta. „Väike vaikne lõuna — mina ise, mu tütar, teie, mu sekretäär — proua Kennerley, tubli naine, väga tubli, osav naine, Gregg — ja üks mu tuttav Cityst, härra Guy Trafferdale. See ongi kõik. Tulge kella seitsmeks.“

„Ja... tänase õhtu juhtumised, härra Vandamarke?“ küsisin mina. „Kas neist räägitakse...?“

„Ei, kui mina ei nimeta neid.“ katkestas ta kiiresti. „Jätke asi minu hoolde, nagu juba ütlesin. Ma ei jutusta tütrelegi, mis on juhtunud.“

„Kas arvate, et saate teemandi tagasi, härra Vandamarke?“ küsisin, et saada teada, mis ta õieti tundis oma sisimas. „Kas arvate?“

Ta vaikis silmapilgu, vahtides sigarist keerlevat suitsu, ja kui ta jälle rääkis, oli ta hääle kõla kindlam kui see oli mulle tundunud kunagi enne.

„Saan, Gregg, mu poeg!“ vastas ta. „Usun, et saan teemandi veel kätte! Kuid nii imelik, kui see teile tundubki, ma ei hooli sellest nii palju kui ühest teisest asiast!“

„Millest siis, kui võin küsida?“ ütlesin mina.

Ta heitis mu peale äkki põleva pilgu ja kummardus veidi ettepoole. „Mis ma tahan kätte saada,“ ütles ta madala, energilise häälega, „on see salk, kes meid täna öösel valvas ja kaasa viis, ja — ma saan nad kätte!“

Siis nägin härra Vandamarke'i uues valguses. Tal oli raudne tahe ja terasene energia, kuigi ta nägu näis olevat muretu.

„Ma saan nad kinni,“ lisas ta siis. „Kägistan neid — nii!“

Ta surus pöidla vastu tooli käetuge, nagu oleks putuka katki pigistanud ja vaatas siis minu peale. Tegu ja pilk tähendasid palju.

„Saan aru, härra Vandamarke!“ ütlesin talle nikutades. „Ilma armuta!“

„Just nii!“ vastas ta omakord nikutades. „Ilma armuta!“

Ma lahkusin varsti peale seda ja läksin pikkamisi oma korterisse Jermyn-tänavale. Olin

rõõmus, et olin jõudnud koju. Päeva sündmused olid olnud küllalt ärevad, et äratada igatsust natukese rahu järele. Kuid kohe, kui astusin üle läve, leidsin uue üllatuse. Mul oli kirjast kinnitatud lihtsalt korteri välimise ukse taha. Paljast harjumusest vaatasin sinna. Seal oli üks kiri. Aadress oli masinaga kirjutatud, ja kirjal enesel oli ka ainult masinakiri. Palju seal polnudki lugeda.

„Birchin Lane 327 A, E. C. 2.

8. oktoobril 1920.

Härra Mervin Gregg.

siin.

Olen kuulnud, et te endise ohvitserina tahaksite meeleldi saada usalduskoha. Kui olete nii lahke ja tulete homme peale lõunat täpselt kell neli minu juure ülevalnimetatud aadressi järele, siis loodan teha teile ettepaneku, mille ehk võtate arvesse.

Austusega

H. C. Leddenham.“

Mul polnud vähematki aimdust, kes oli see H. C. Leddenham. Niisugusest isikust polnud ma kindlasti kunagi kuulnud. Kuid tõsi oli, et otsisin tööd, tõsi seegi, et paljud teadsid seda, sellepärast otsustasin, et keegi oli talle minu nime nimetanud. Ja siis sain aru, et kui siin oli mõni hea võimalus, siis kaotasin selle eile Marton Hillile minemisega. Olin läinud hommikul õige vara ja söönud lõunat golfiringis. Olin laiselnud härra Vandamarke'iga mänguväljal sel ajal, kui oleksin pidanud olema Citys. Kuidas ka oli, kuid kiri polnud toodud kohe hommikul, vaid oli pistetud kasti alles peale minu minekut. Et mitte kaotada seda võimalust, mis oli veel olemas, otsustasin minna Birchin Lane'ile järgmisel hommikul, küsida härra H. C. Leddenhami, ükskõik kes ta oli, ja seletada põhjust, miks polnud saanud tulla eelmisel päeval. Ja keskpäeva paiku ma läksingi. Siis tuli teine ja veel saladuslikum üllatus. Ma polnud just väga tuttav Cityga, kuid ei läinud kaua aega, kui veendusin ühes kahtlemata tõsisasjas — nimelt, et Birchin Lane'il polnud number 327-A'd! Käisin tänaval üles ja alla, ja et olla päris kindel, küsisin kirjakandjaltki. Ta vaatas minu peale natuke kahetsevalt.

„Ei ole niisugust numbrit, sir.“ vastas ta. „Kas arvate ehk number 27?“

„Ei!“ ütlesin mina ja võtsin taskust masinaga kirjutatud kirja. „Siin — 327-A.“

„Ei — ei niisugust pole, sir.“ seletas ta. „Ei ole tervel tänaval!“

„Kas olete kunagi kuulnud seda nime? kü-

sisin näidates H. C. Leddenhami, mis oli masinaga kirjutatud nagu kõik muugi.

„Leddenham?“

Ta raputas pead ja oli päris nõutu.

„Ei! See on üsna võõras!“ vastas ta. „Ei, siin linnaosas pole sellenimelist, seda tean kindlasti!“

„Kas on olemas mõni teine Birchin Lane?“ pärisin.

Seekord vaatas ta minu peale tõesti kahetsevalt.

„Teist! Ei ole teist Birchin Lane'i kogu Londonis!“ ütles ta. „See on ainuke, hea härra.“

Kui ta oli oma teed läinud, läksin minagi minema — tagasi lääne poole. Nüüd sain aru. Kirja siht oli mind sel päeval Marton Hillist eemal hoida, et härra Vandamarke'il poleks kedagi kaasas, kui ta läks ringist jaama.

Sellele otsusele järgnesid teised: mõned neist olid õige sihtmähtvad. Ükskõik, kes oli kirja kokkuseadja, ta pidi teadma, et härra Vandamarke ja mina olime, suurest vanadusevahet hoolimata, saanud peaaegu sõpradeks, ja et mul oli kombeks minna ühes temaga jaama. Sellest võis otsustada, et mees teadis, millest kõneldi golfiringis — võib olla oli selle liige. Võis olla inimene, kes tundis isiklikult härra Vandamarke'i ja mind, ja tundis meid hästi. Võib olla oli härra Vandamarke näidanud talle toda kahe sajatuhande naela väärilist teemantigi. Marton Hilli golfiringil oli umbes sada viiskümmend liiget, ja nende sekka võis ju küll olla sattunud mõni must lammas. Igal juhtumisel oli kindel, et see oli hästi lähimõeldud tegu. Birchin Lane'il polnud number 327-A; seal ei tuntud H. C. Leddenhami; kirja siht oli hoida mind eemal golfiringist tol määratud õhtupoolikul, ja kirja saatja oleks saanud seda, kui ma poleks oma hariliku kombe vastu läinud Marton Hillile hommikul, enne kirja saamist.

Riietusin sel õhtul väga hoolega — neiu Vandamarke'i pildi pärast. Ma ei imestanud, et neiu isa oli ta peale nii uhke; kui pilt rääkis tõtt, siis oli ta kõige ilusam ja kaunim tüdruk, keda olin kunagi näinud. Läksin Prince's Gate'i tänavale, oodates põnevalt silmapilku, mil näen teda. Kuid esimene inimene, keda nägin, oli härra Vandamarke ise, kes juhtus olema eeskojas, kui mind sisse lasti. Viisin ta kõrvale ja jutustasin talle oma juhtumisest saladusliku kirjaga. Ta silmad välgatasid kuldääreliste prillide taga, ja ta naeris tusaselt, kuid siiski nähtavasti rahul olles.

„Leidlikud rebased — kavalad rebased —

TÖÖ-HOOLEKANDEMINISTEERIUMI III LASTE SUVEKOLONII KEHTNA MÕISAS.

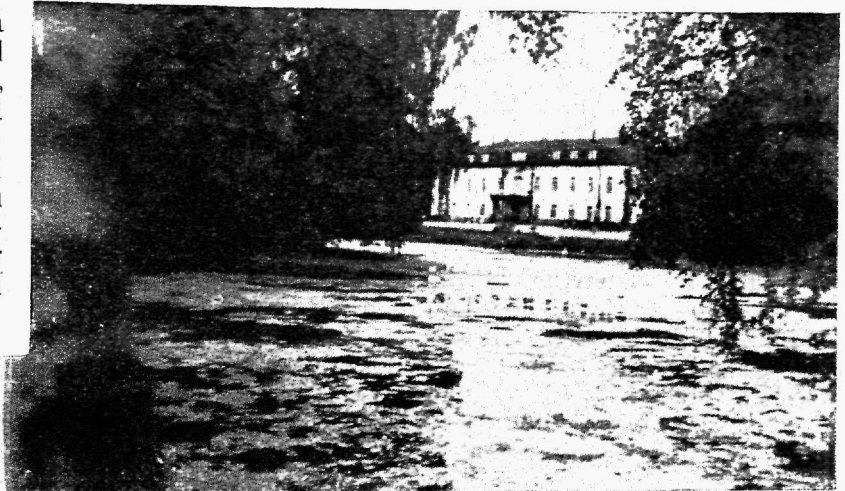

Üleval: Kolonii personaal ja auvõõrad, pildistatud kolonii lõpupidul 17. augustil.

Keskel: Kolonii kasvandikud, õpetajad ja auvõõrad.

All: Lõpupidu 17. aug.'s. a. Pahemal p. näitlejad, keskel ja par. p. vaatajad.

osavad — osavad!“ ütles ta naerdes. „See oli mõeldud selleks, et hoida teid eemal, Gregg, mu poeg. Tahtsid vanamehe üsna üksi kinni võtta! Ha, ha! Kuid nüüd mitte sõnagi enam eileõhtusest juhtumusest! Kee- gi ei tea — isegi tütar ega sekretäär. Oleme üsna vait — kuni edaspidiseni.

Kehtna mõisa.

Kehtna lossi varemed.

Tulge! Ma saadan teid naiste juure — tul- lin alles koju, ja pean nüüd veel riietuma. Siia poole.“

Ta viis mu võorastetuppa, kus tutvustas mind ametlikult oma tütrele — sain siis teada, et tütre nimi oli Rosalie — ja sekretäärile, proua Kennerley. Ta jättis minu nende hoole ja läks kohe.

Neiu Vandamarke oli veel saledam ja kau- nim kui võis arvata pildi järele. Nägin ka, et ta oli elav ja loomulik. Peale selle oli ta minu meelest rõõmus ning lõbus. Proua Kennerley, teravasilmaline, tagasihoidlik, uhke kolme-

kümneaastane proua, oli mi- nu meelest just niisugune, keda härra Vandamarke tahtis omale abiliseks ame- tiasjus. Ta heitis mu peale kiire pilgu ja pidas mind nähtavasti õige harilikuks noormeheks. Kuid neiu Vandamarke silmitses mind kauem ja lõpetas uurimise naeratusega.

„Inestan, et olete nii vä- ga noor ja — välimuse jä- rele — nii väga süütu, här- ra Gregg,“ ütles ta lah- kelt. „Olin saanud teist üs- na teistsuguse arvamise.“

„Või nii? Ja miks?“ küsisin mina.

„Sellepärast, et teie ja isa viibisite nii kaua eile õhtul,“ vastas ta. „Mõtelge, proua Kenner- ley, nad ei tulnud eile oma golfiringist enne, kui kell oli ju kaheteistkümne peal ja siis ajasid siin juttu kuni hilja peale keskööd! Väga halb komme, minu arvamise järele, vanaldastele härradele samuti kui...“

„Piimahabemikkudele — kas nii?“ ütlesin mina. „Oh, arvan, et proua Kennerley peaks mind vanemaks kui see aastaarv, mille teie tahaksite mulle anda, neiu Vandamarke. Ma pole...“ (Järgneb.)

Looduseuurijale ei ole muud tunnetuse või- malust kui mehaaniline, nii vilets kui see ase- aine ka tõsisele tunnetusele ei ole.

Du Bois-Reymond.

Kellel uued saapad, see ei käi sellepärast veel uut teed.

J. J. Mohr.

On rumalus loodusele vastu panna; ainult siis võib inimene valitseda, kui ta kõigeväge- vama looduse seaduste järele käib, kui ta kõik oleva ühtivust tähele paneb. O. Dammer.

Iga äpardus on õpetlikum kui tuhat nõuan- net. Osmanni vanasõna.

ISELOOMUDEST.*)

Nagu on võimatu leida kaht puud, mis üks-teisele täiesti sarnaneksid, ei leidu kaht inimest, kes mitte milleski üks teisest ei erineks, sest loodus ei armasta punktipealset sarnasust. See erinevus pole mitte ainult inimeste välismuse, s. o. nende kehaomaduste kohta maksev, vaid samuti ka vaimuomaduste kohta. Inimese vaimuomadused jagatakse kahte jalkku, ja nimetatakse neid võõrakeelsete sõnadega: temperament ja karakter. Temperamentiks nimetatakse ühe sõnaga neid vaimuomadusi, mis inimene enesele juba sündimisest saadik on pärinud, karakteriks aga neid, mis inimene enesele hariduse, kogemuste jne. najal on omandanud. Lühidalt öeldud, on karakter iseenese tahtevõimu harjutuse järeldus, näit. arusaamine, silmaring, iseseisvus jne. Temperamenti on Eesti keeles vist sõnaga „iseloom“ tähendatud, kuna karakterit laadiks on nimetatud (v. M. Kampmann „Eestlase iseloom ja laad.“). Ehk küll mõlemad üks teisest erinevaist põhjustist tingitud, ei saa neid aga siiski kellegi inimese juures puhtal kujul vaadelda, sest samuti kui päritud kalduvused hariduse ja kogemuste saavutusi edendada ehk halvata võivad, samuti võib ka kindla tahtejõu ja omandatud iseseisvuse juures halba temperamenti vaos hoida. Seepärast, kui meie iseloomust ehk loomulaadist räägime, tuleb selle all ikka mõlemaid vaimuomadusi mõista.

Nagu eelpool öeldud, ei leidu kaht vaimuomaduste poolest sarnast inimest. Et aga vaimuomaduste kogu ehk iseloom üksikuist omadusist koosneb, siis on ka võimalik inimesi selle järele gruppidesse jaotada, kui neil ühiseid omadusi leidub, ehk küll mitmesugusel määral. Juba a. 400 e. Kr. jagas Hippokrates inimesed iseloomude järele 4 ossa, nimelt keevaverelised (koleristid), tuimad (ilegmaatikud), ägedad (sangviinikud) ja kurvavoolulised (melankoolikud). See jagamine on kuni viimase ajani püsima jäänud, kuid siiski on mõned õpetlased leidnud, et niisugune äramääramine liig umbkaudne on, ja aastat 25 tagasi avaldas Koppenhaageni professor Höffding töö, milles ta iseloomusid hoopis isesugusel viisil püüab grupeerida. Tema leiab nimelt, et inimese iseloomu iseäraldused olenevad sellest, missugused kolm vastolu allpoolnimetatud kuest teatud inimese hinges valitsevad. Need on: eluga rahulolek ehk mitterahulolek, vaimujõud ehk selle nõrkus, kärmus, millega inimene otsuseid

teeb ehk, vastupidi, aeglus. Neid vastolusid grupeerides saab Höffding üldse kaheksa iseloomu:

I. Lõbus, kindel, kärmus. Selle iseloomu omanik on inimene, kelle meeleolu enamasti lõbus ja lahke, kes mitte kergesti pead norutama ei hakka, kiiresti otsuseid teeb ja nendest ka enam-vähem kindlasti kinni peab. Et siin kõik jaatavad omadused ette tulevad, on see kõige kaunim iseloom ja tema omanikul on vist kõige rohkem eeldusi elus õnnelik olla. Puhtal kujul tuleb teda aga vist harva ette. Ajaloolisist isikuist oli sarnane iseloom Höffdingi arvates Aleksander Suurel.

II. Kurb, kindel, kärmus. See oleks umbes sama, mis endine keevavereline ehk kolerist. Esimesest eraldub ta oma pessimistliku ilmavaatega, on aga samuti kiire oma otsusis ja kindel vaadetes. See iseloom oli Napoleon I. Pole vist eksitus, kui oletada, et selle iseloomu omanikud enesest järeltulevatele põlvetele kõige rohkem võivad anda, kaasaegseile aga mitte alati ei meeldi.

III. Lõbus, kindel, aeglane. Inimene, kes ilmavaate poolest optimist, oma otsuseid ainult peale enam-vähem pikemat juurdlemist teeb, aga siis neist ka kaljukindlusega kinni peab. Ka üks õige positiivne iseloom, millise omanikud on õige teguvõimsad isikud. Selle grupi hulka võiks ehk Martin Lutherit arvata. Ka võiks seda iseloomu, muidugi, jälle mitmesuguseis varjundeis enama jao inglaste juures leida.

IV. Kurb, kindel, aeglane. Erineb eelmisest jällegi oma pessimistliku vaate läbi ja vastab umbes endisele melankoolsele või kurvavoolulisele iseloomule. Need inimesed on tugeva tahtejõuga ja kindlad oma tegutsemises, anduvad aga kergesti mõtisklemisele ja kurvameelsusele. Ka selle iseloomu omanikude hulgas tuleb palju suurvaimu ette. Aga siin on juba ülekaal negatiivseil omadusil. Kahtlemata tuleks siia hulka Schopenhauer arvata. Samuti peaksime selle loomulaadi meile, eestlasile, omaseks tunnustama ja üldse võib teda enamasti põhjamaa rahvaste hulgas leida.

V. Lõbus, nõrk, kärmus. Umbes äge ehk sangviiniline iseloom. See inimene on oma laadi poolest rõõmus, otsustab kiiresti, kuid on samuti virk neid otsuseid täitmata jätma. Sellest ei taha palju välja tulla. Enamasti on need süütud ja kahjutud inimesed, näiliselt head sõbrad, kuid mitte jäädavalt, ja suuremalt jaolt hingeliselt tühjad. Sarnane oli apostel Peet-

*) Täienduseks „Aos“ varem ilmunud kirjutusele „Temperamentidest“.

rus. Selle iseloomu omanikke tuleb lõunapool, iseäranis itaallaste ja hispaanlaste, ka prantslaste hulgast otsida.

VI. Kurb, nõrk, kärmas. Siin on ka juba eitavil omadusil ülekaal. See on kurvaloomuline, võib olla ka kurjaloomuline isik, küll mõnede heade vaimuomadustega ja kiire otsustamisvõimega, aga nõrk oma tegudes ja võib väga kergesti teiste mõju alla sattuda. Säärane oli Ivan Hirnus.

VII. Lõbus, nõrk, aeglane. Umbes sama, mis flegmaatiline ehk tuim iseloom. Muidu oleks see ju üsna eeskujulik iseloom, tahke rõõmus, aeglane otsustes, aga tal puudub tahtevõim ja järjekindlus oma otsuste läbiviimiseks. Siia hulka võiks ehk Muhamedi arvata ja üldse tuleks seda loomulaadi otsida idamaa

rahvaste hulgas, kus usk fatalismisse on iseloomustav.

VIII. Kurb, nõrk, aeglane. Siin on ainult eitavad omadused esitatud. See on kõige suurem ilmapõlgaja, aeglane oma tegudes ja otsustes ja pealegi veel nõrk oma ettevõtete läbiviimises, kes vististi väga kergesti enesetapjaks võib saada. Peaegu peaks ütleva, et sarnane inimene ei kõlba selle ilma elanikuks. Puhtal kujul on sarnast iseloomu ka vist väga raske leida.

Sellega saab siis Höfding ühe iseloomu, millel on ainult positiivsed omadused, kolm samade omaduste ülekaaluga, kolm überpöörduvalt negatiivsete omaduste ülekaaluga ja viimaks ühe täiesti negatiivse. H. T.

HIRMUÕO KODERADJAS.

ERICH MOSSE järel I. R.

Kaks aastat Koderadjas. Laev on ankrus. Pole koormat.

Esimesel kuul läheb kõik üsna hästi, kõik jäävad laeva. Purjude lappimine, tõrvamine, küürimine, värvimine: päev läheb mööda.

Siis augustikuul puudub keegi. Öhtul jääb üks magamisease tühjaks.

Järgmisel hommikul teatatakse:

„Härä kapten, Klaus Stüve —“

„Tema? Soo. Hea küll, tänan.“ Ta nägu jäi liikumatuks.

Kust tema seda teadis —?

Öhtul puudub kolm meest.

Meie töötame kahekordse jõuga. On keemisepunktini palav. Päike kõrvetab pimestava valgusega musta tõrva. Üliväsinult, poolpalljalt lebasime meie pärast lõunat magamiseasemetel.

„Frank?“

„Ja?“

„Stüve peab hea ujuja olema, mis?“

„Ja.“

„Selle palavaga on vees nii jahe. — Mõistad sa ujuda?“

„Ja.“

Jälle vaikus. Magab ta juba?

„Täna hommikul vara jättis vana oma pikksilma kaardilaua peale. Kui läbi pikksilma vaadata: pahernal pool on majad palmitüvedele püstitatud ja okstega kinni köidetud. Iga laine kõigutab neid —“

„Soo.“

Jälle vaikus. Ma vaatan oma rinna peale, kuidas see iseenesest tõuseb ja vaob ja kuidas õhk pikkamööda sisse ja välja voolab. Suur,

heteroheine liblikas väikeste kuldtäppidega lendleb vastu sinist võrkriiet.

„Ma nägin ka naisi. Ühel neist oli anum pea peal, ta sale käevars oli üles tõstetud. Ja rinnad —“

Tähtedeta öö. Kehad kumavad heledalt mustas vees. Valgus pahempoolsel kaldal on juba üsna lähedal.

Akki kustuv kiljatus: „Seltsimees!“

Haikala pea —

Samal hetkel haaran ma puutüvedest, väetaskudest kinni. Vinnan ennast kaldale — päästetud. See teine —

Kuud on möödunud. Laev on ära sõitnud. Keegi ei otsi mind taga.

Kui ma küttimast tagasi tulen, tagasi oma õotsuvasse, pisangide ja bambuste vahele peidetud onni ja kui mul mõni jäähind või paar korbisat jahitaskus on, siis tuleb Sitthi, minu väike, pruun ahiäa-tüdruk mulle juba kaugele vastu, tal on ainult õhukene, helesinine puuvilla riidetükk puusade ümber, ta võtab püssi, jahitasku ja padrunid, paneb kõik kähku puhta laua peale, keedab ja teeb tööd ja lebab öösel, kui varjud mustad on ja kui palavikus hõõguva kuu paiste kuum-niisketele seintele langeb, pruun ja palljas omal asemel.

Nii mööduvad päevad ja ööd. Mõnikord on Stüve meie pool. Tema elab nii kui mina. Meie joome koos, kuni öö saabub, suitsetame ja vaikime. Ma olen väga õnnelik.

Ühel öhtul, mul olid silmad juba suletud, oli vist juba väga hilja: ärkan oma mingisuguse kolina peale üles ja näen Sitthi ahtakest, värisevat kuju; ohtes vahib ta suurte, hirmunud

silmadega pimedusse. Kolin, kummaline kui ärkava surnu oigamine.

Ma tõusen üles, võtan oma püssi ja tahan välja minna. Seal haarab ta surmahirmus mul põlvedest kõvasti kinni.

Ma tean: vaimud on väljas. Nüüd välja minna tähendab surma.

Ma vabastan enese vägivaldselt tema küljest, astun onnist välja ja lasen ühe paugu.

Kolin vaikib. Ma pööran omi tagasi, panen ukse kinni. Sitthi lameb minestanult maas. Suure vaevaga äratan ma tema üles: ta vaatab mulle segaselt otsa, ta silmad leegitsevad. Äkki sööstub ta uuesti maha ja sirutab sügavreligiöösse aukartusega käe minu poole. Nüüd ma tean, ta peab mind Jumalaks.

Järgmisel hommikul, kui ma uksest välja astun, lameb seal — kärvanud kass. Paremaalt poolt on pealuu purustatud, veri ja ajutükid kleepuvad karvade ja rohulehtede vahel. Hooltsalt tõstan ma raisa üles ja matan selle onni taha ühe kõrge kookospalmi alla maha. Kass on püha loom: keegi ei tohi sellest teada saada. Maa on tasaseks tehtud, kõik on hea.

Sitthi on päev läbi iseäralikult rahutu, vaatab mind aralt kõrvalt ega julge rääkida.

Õhtul on tema erutus haripunktiini tõusnud. Tal näib palavik olevat. Tema muidu kuldpruun, soe, niiske nahk on hall ja kuiv, rahutult, justkui kobades otsivad päranaetud silmad midagi seinu mööda, süda kisub kokku ja peksab kohutava hirmu pärast, terve keha võibse üliinimlikus põnevuses, ta on segane selle piina käes.

Kui ma ennast tema üle kummardan, teda üsna tasa süüelen, siis libistab ta ennast äkki kõhuli maha, jääb niiviisi vaikides mõneks sekundiks, tõuseb siis põlvili, võtab oma keti kaelast (väikese, pruuni kondi, mis niinest paela küljes ripub) ja — ulatab selle mulle, surub selle vägisi mulle pilku, ei jäta enne järele, kuni ma selle ise võtan ja omale kaela riputan: kondi niinepaelaga, amuleti — tema

amuleti — ja tema on nüüd kaitsetu — ah, et ma selle ära unustasin: kaitsetu on tema veri pärismaalaste ees.

Järgmistel päevadel rahustub ta pilkka-mööda. Ta õrnus näib ainult veel sügavam, seespidisem olevat ja tuleb talle äkki peaaegu kohutava ägedusega peale. Viimaks näib see öö unustatud olevat.

Üks nädal võis möödunud olla, seal lendab ühel lõunal — me istume parajasti söögi juures — midagi rasket tuppa. Üks tume asi lah-tisest aknast: kärvanud kass.

Enne kui ma mõelda saan, enne kui ma seda takistada saan, on Sitthi üles karanud ja tormab uksest heleda kisaga välja.

Mis see tähendab?

Ma haaran oma püssi seinalt ja torman talle järele.

Liig hilja. Onni taga, kõrge kookospalmi all, samal kohal, kuhu ma kassi maha matsin, lameb Sitthi surruna keras, parema't poolt pealuu purustatud, veri ja ajutükid kleepuvad juuste ja rohulehtede vahel.

Häaletult langen ma tema kõrvale, väikese, pruuni, ärapurustatud keha kõrvale —

„Härra kuberner —“

See kehitab õlgu.

„Ta peab midagi kurja teinud olema — kättemaksmine omamaalaste poolt. Kas te pole mingisugust jä'ge näinud, kolinat kuulnud?“

Ma ei tea.

Äkki on kõik selge: kassi pärast.

Nad oleksid minu ära tapnud: seal võttis ta selle süü oma peale ja andis mulle, valgele teotajale, amuleti. Niiviisi olin mina kaitstud tema suguvendade ees ja tema — armastas oma mõrtsukat, armastas — armastas ja suri. Armastas ja suri.

„Härra kuberner —“

Samal päeval kauplesin ma enese ühe Jaapani laeva peale teenistusse.

NUCHIM.

Ukraina kirjaniku MICHAJLO JACKIW järele —mi.

Sügavasti küürutõmbunud istus ta kõrtsis ahju ääres. Kuub tema seljas oli rebenenud; pingi peal lebas tema pamp ja kepp. Tema prohveti habe langes laialt rinnale. Teravad jooned ja kõrtsud oli elu tema näkku sooninud ja vanadus laotas tema üle talvelikku külmust.

Ta vajus sügavasse mõttisse. Kaua juba

oli ta selle ilma vastu ükskõikne, sest ta vaatas ühe teise iseenesse.

Aegajalt kargas ta väheks ajaks üles ja pani sõrmed mehaaniliselt suhu. Need sõrmed värisid kui haavalehed, ja tema hinges väris mingi suur valu. Kõrtsmik heilis vahete-vahel küsivaid pilke vanamehe poole ja koris-

HISPAANIA-MAROKKO SÕDA.

Üleval:

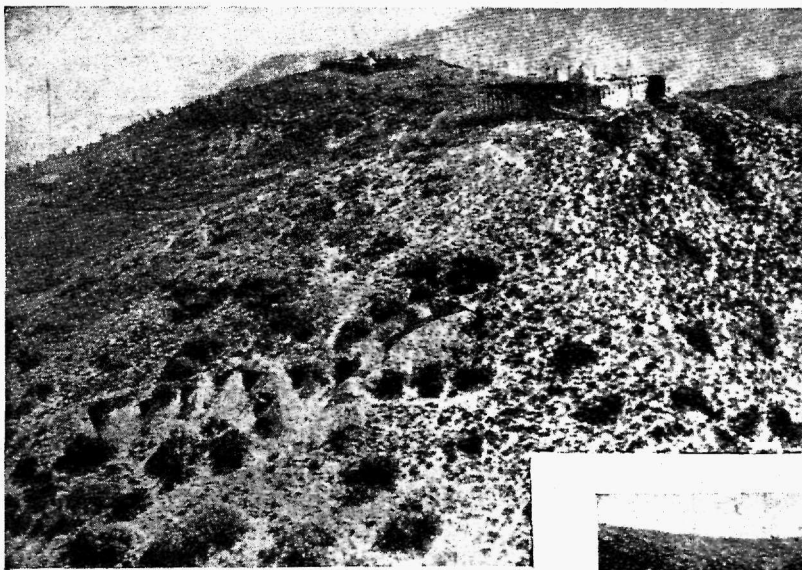
Hispaania kahurvägi toetab jalaväe edasitungimist kabiilide seisukohtade poole.

Keskel:

Hispaania kindlustused Das Afru lähedal. Ees ääres kabiilide laskekraavid.

All:

Hispaania väesalk läheb rannast mägedesse.

tas siis taldriku koogiga ära, mis veel ikka puutumata vana juudi ees seisis.

„Kiidetud olgu Jeesus Kristus! ja teile soovin head päeva, härra kõrtsmik...“

Huu! On see aga külm!“

Üks suur laiaõlaline talupoeg lambanahus ja karvamütsiga astus sisse, pani oma piitsa kõrtsitoa nurka, hakkas jalgadega tampima, ja käsi vastu rinda peksma, nii et tuba aina kõmas.

„Nüüd aga ruttu üks klaasikene, härra kõrtsmik!“

Ta istus laua juure, võttis oma taskust tüki leiba ja valgest rätikust natuke juustu.

Sel ajal, kui ta leiba tükikesteks jagas, vaatles ta inimesi, kes vaikides ümberringi istusid ja oma piipu suitsetasid.

Kõige rohkem aga huvitas teda vana juut ahju juures.

Talupoeg hoidis leiba käes ja näis end üsna unustanud olevat. Midagi oli talle meele tulnud.

Ta pani leiva kõrvale ja lähenes vanamehele.

„Lubage, kas teie ei ole mitte härra Nuchim?“

Juut kargas üles ja ajas silmad pärani.

„Hm, kuidas olen mina siis härra?“

„Aga teie olete ometi Nuchim Goldberg?“

„Hm, ma ei tea, olen ma see või mitte... Ja kes olete teie?“

„Mina olen Les Zvarytsch.“

Juut pani käe oma nõrkade silmade kohta. „Teie olete Les Zvarytsch? No, no, kes oleks seda arvata võinud! Kaua juba ei ole ma teid näinud.“

Nad sirutasid teineteisele käe, nagu head sõbrad. Les istus juudile lähemale ja imet'es ikka veel. Nad rääkisid tasa, et mitte teiste tähelepanu äratada.

„Mis on teile juhtunud, härra Nuchim? Teie olite ometi vägev ja rikas mõisaomanik.“

„No-noh — kas teie ei näe siis?“ Ta sirutas käe välja ja tähendas rebenenud riiete peale.

„Ka selle eest peab Jumalat tänama.“

„He, Nuchim, Nuchim, seda ei ole teie mitte ära teeninud. Teie olete parema saatuse väärt. Teie olete inimene! Juut olete teie, aga mitte juudiik. Niisuguseid juute nagu teie peab tänapäev ka kristlaste seas tulega otsima...“

„Hm, võib siis ainult teie-usuliste seas häid inimesi olla? No kuidas teie käsi ka käib?“

„Täna teid, Nuchim! Jumal olgu tänatud, hästi! Sellejärele kui ma teie teenitusest lahti sain, võtsin naise ja seadsin väikese majapidamise sisse. Teie olite mulle sea juures abiks. Peaks seda teile armas Jumal tasuma. Natuke raha oli mul ju teie juures teenitud, ja sellest lehmast, mis teie mulle tookord kinkisite, on mul nüüd niisugune kari, et rõõm vaadata. Kadestatakse mind ja nimetatakse suureks meheks.“

Nuchim nikutas pead. „No-noh, kõige eest peab Jumalat tänama... Minul selle vastu hakkas sest silmapilgust, mil teie ära läksite, kõik tagurpidi minema. Teised otsid parajal ajal vilja poolmuidu, pakkusid odavamate hinda-

dega kui mul võimalik oli ja tegid mulle niisuguse konkurentsi, millele ma vastu pidada ei suutnud. Puukauba juures kaotasid ma, nahatööstuse juures samuti ja ka härgade müümise juures. Kaotasid igalpool. Nagu teie mind nüüd näete, nii kaugele olen ma jõudnud. Ma müüsin ja ostsin ausalt, ja teised petsid ja on nüüd kõik otsas.“

„Noh... mis pean ma tegema? Ka selle eest peab Jumalat tänama.“

„Ja kus on teie pojad, Nuchim?“

„Hm, missugused pojad? Üks oli mul ja see on surnud. Ja teie poeg, on ta terve? Mis ta teeb?“

„Tasugu teile Jumal; tema teenib nüüd sõjaväes ja saab varsti vabaks. Aga oodake... Teil oli ometi kaks poega... Kus on siis see, kes koolis õppis?“

„Hm, mul ei ole ühtki — ainult üks oli mul. Teine — seda ei ole mul enam — on ennast ristida lasknud.“

Les märkas, et see kõne vanale haiget tegi, ja ta ei küsinud edasi. Üheks silmapilguks jäi toas vaikseks. Nuchim vajus sügavasse mõt- tisse.

„Hm, need lapsed... Vanem on minu juurest ära läinud, ja noorem on surnud. Minu naine on ka surnud... Arvate teie, et ma millegi pärast veel kurvastada võiksin... Kelle jaoks oleksin ma veel töötama pidanud... Olen üsna üksik ja mahajäetud... Noorem, missugune laps ta ometi oli... Viimane katse oli tal veel teha, ja siis oleks ta rabbiiks saanud. Nii noor oli ta ja juba nii tark ja hea... Kui sagedasti ütlesin ma: Melchior, pane raamatud ära, vaata kui kahvatu sa oled — ja tema — isa, ütles ta — ma ei või ilma nende raamatuteta elada. — Kui ma teda vaatasin, arvasin taevast nägevat. Isa, ütles ta, Jossel on teid maha jätnud, mina aga ei jäta iia'gi. Iial teid, minu isa, veel vähem meie rahvast — seda vaest, põlatud rahvast, kes juba kaks- tuhat aastat ilmas ümber rändab.“

Ja kui ta suri ütles ta: Mitte, et ma sellest ilmast ära pean minema, ei tee mulle nii väga valu, sest igati ootab see saatus, aga see, et nüüd kõik kaduma läheb, mis minu rinnus elab. Melchior, Melchior... Tali tuleb, ja kevad tuleb jälle, aga sina ei tule mitte enam tagasi. Oo, Melchior, sa minu kallis lootus, sa minu magus laps...“

Pea põlvile vajunud, värises ta kogu kehast.

Talupoeg ohkas:

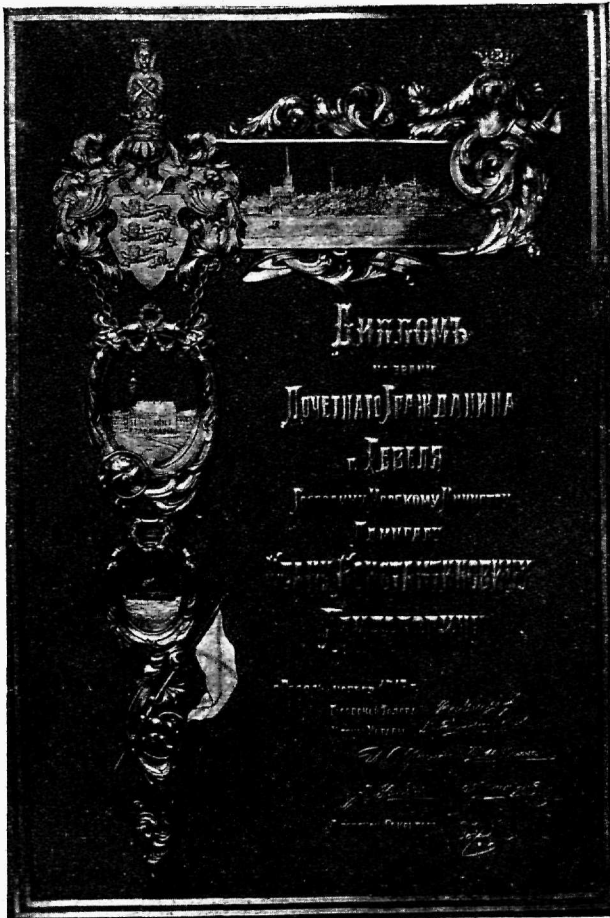
Pikkamisi ajas end vanamees vähe üles ja sosistas kui unes: „Tema hauakivisse lasin ma ühe puu raiuda — puu murdunud õkstega. Ja,

ja — öitsema pidi see puu, seal tuli maru ja murdis ta maha.“

„Nuchim, ärge laske ennast valust maha rõhuda. See oli Jumala tahtmine. Kui sagedasti läheb õnn selles ilmas rusudeks.

„Hm, õnn puruneb, Jumala juures aga kaalub see, et inimene ei hävineks. Varem oli mul palju, omale ja teistele, nüüd ei jätku tihti mulle eneselegi. Nüüd, mis pean ma tegema?... Ka selle eest peab Jumalat tänama. Mis tarvitan mina veel palju? Ühe haua ja paar labidatäit mulda. Meie raamatus on kirjutatud: Sinu head teod saavad sinu eel käima, ja mis sa head teinud, saab sind surmast lunastama. Ja—ja. Mitte asjata ei ole need sõnad musta riide peale kirjutatud, millega meie oma surnuid katame... Kui inimene ei ole head teinud, ei ole ta inimene, ja ta ei ole väärt elama...“

„Võib olla tahaksite teie enesele midagi-

Aukodaniku diploom,

mis Tallinna linnavalitsus siinse merekindluse ehitamise eest Vene mereministrile Grigorovitshile 1912. aastal annetas. Linnapeaks oli tol korral V. Lender, linnanõunikudeks Umbliä, Kalla, J. Jürgens j. t.

KAKS AJALOOLIST LIPPU.

Tallinna Provintsiaalmuuseumis.

Rootsi I kaardiväe põlgu lipp Gustav Adolphi ajast.

Rootsi lipp Kaarel XII ajast.

võtta, Nuchim. Oodake üks silmapilk, ma kutsun peremehe.“

„Ei, ei, tänan teid, ma ei ole näljane. Mul on aga, kui oleksin ma juba söönud. Hea sõna on sagedasti enam kui tegu.“

Talupoeg tõusis üles, et oma teed minna. Juut ja talupoeg hoidsid teineteise kätt ja lahkumine oli neil raske.

„Mõllal meie jälle üksteist näeme, Nuchim?“

„Hm, võin ma seda teada... Arvan siis, kui ma oma poega jälle näen. Teie ootate oma, ja teate, et ta varsti tuleb, mina aga olen oma pärast silmad kuivaks nutnud ja tean, et ta kunagi enam tagasi ei tule... Teie tee viib mujale. Teil on veel lõuna, ja pikkamisi läheb veel päike kõrgemale, minul on aga juba kaua õhtu, ja läheb ikka edasi allapoole... Noh... mis pean ma tegema?... Ka selle eest peab Jumalat tänama.“

„Ehk võin teid tüki maad oma hobustega viia?“

„Tasugu teile Jumal, aga ma ei või sõita. Mul on aga juba kui sõidaksin ma...“

Ta langetas tumedal pilgul pea ja näis põrandal midagi vaatlevat.

Äkitselt hüppas ta üles ja ajas enese sirgeks.

„Armas Les—ha—ha—ha — missuguste hobustega meie siis täna sõidame. Kimlitega, mis heasüdamlised kuj lapsed? Või saledate, tuliste mustadega, või vast raudjatega, mis tuule sarnastena kaugele lendavad?...“

Oigades langes ta põrandale ja nuttis ja naeris, hingetult, meelemärkusetä.

MUST HOBUNE.

V. ROPSHINI (B. SAVINKOV) jutustus. Vene keelest J. R.

5

19. juulil.

Ma ei saanud täna uinuda. Tuul ragistas saarikus. Telk värises ja kõikus. Vahtra latv kohises. Siis jäi kõik vaht. Aga pärast seda läks taevast pilve ja oli must kui süsi. Metsa piiras kahvatu leek ja puie all oli veel pimedam. Ja kohe mürises kõu ähvardavalt ning pehmelt hakkas soe vihm tibama. Pimedusest kuuldus Jegorovi hääli:

„Prohvet Elias sõidab sõjavankril taevast. Ajab Juudast pilvedes taga.“

„Mispärast Juudast.“

„Aga kuidas siis? Tähendab Juudas on põrgust ära põgenenud. Issand on temale Eliase järele saatnud. Elias - ei lahku tema kannult.“

Ta lööb kahe sõrmega risti ja vaikib kaua. „Missugune vihmake!... Eh, missugune Jumala õnnistus!“

Mina ütlen: „Aga Sinitsin?“

„Ah Sinitsin?... Sinitsin suri pattu kahetsemata. Nüüd on tema Juudaga põrgus.“

20. juulil.

Mokeitsh on vana „bandiit“, elab juba neli aastat metsas peidus. Ma saatsin tema luuramisele. Ta käis Ršhevis ja Vjasmas. Vjasmas võeti ta kinni, aga ta põgenes tshekast ära. Tal on näos sinised plekid, seljas lillad vermed ja üks sõrm ära raiutud. Ta „kuulatud üle“, nagu ta ise ütles. Ta teatab, et punased pealetungi valmistavat. See on juba, tööpoolest, suurütkist varblaste peale laskmine. Meil on kõigest kakskümmendseitse inimest. Tõsi, meid võib homme mõni tuhat olla. Aga mõni tuhat talupoega ei ole sõjavägi. Ja meie hõõgavast sädemest ei hakka see tormilik leek põlema, mis ülevenemaalise tulekahju tekitaks. „Vanamehed“ arvavad, et esialgul tuleb oodata. Mina ei taha oodata, aga midagi ei ole teha.

Mokeitshit arstib Jegorov. Ta joodab teda samogonkaga ja hõõrub tema haavu „tervis-

rohuga“. Mokeitsh ohkab. Ta vannub, et mitte ühe, vaid sada sõrme ära raiub... Ta tõi Moskva proklamatsiooni. Selles on öeldud: „Ršhevi maakonnas mässab bandiitide salk, liitlaste ja valgekaartlaste palgalised. Seltsimehed, vabariik on hädaohus! Seltsimehed, kõik võitlusse banditismi vastu. Elagu R. S. F. S. R... Ma loen kõvasti seda üleskutset. Jegorov kuulab ja sülgab:

„Ei saa öeldagi: Resefeser... Mis nad salgavad! Öelgu otsekohe, saadanad, välja: Antikristus.“

21. juulil.

Grusha leidis Olga pildi. Olga on valges pitsiriides ja seisab päevavarjuga tee peal. Ma armastan seda kodust, lihtsat ja väga sarnast pilti. See on Sokolnikist pärit. Need on kadunud õnnepäevad.

„Kes see sulle on? Öde?“

„Ei, Grusha, mul ei ole öde.“

„Tähendab mõrsja?...“

Ta saab ärevaks ja näo üle lendab vari.

„Mõrsja või mitte, aga et ta preili on, seda on näha. Kus nüüd mina, lehmanaine, temaga kõrvu saan seista?...“

„Grusha...“

„Elab muidugi toredas palees, kannab kuldriideid ja klõbistab hõbekontsadega.“

„Grusha, ole vait!“

„Küll ma tean... Minuga, talutüdrukuga, armatsetakse, aga naiseks võetakse preili, oma sugune... Eh, härra, eks ole nii?...“

Mis ma võin vastata? Ma vaikin. Ta saab minu vaikimisest aru:

„Tähendab, igatsed tema järele...“

Ja äkitselt ütleb ta tasakesi:

„Mis siis... See on nähtavasti minu saatus...“

22. juulil.

Grusha jooksis hingetult Stolbtsõ külla juurest meie juure:

„Karistajad on tulnud... Kuulipildujatega... Poolteistsada inimest...“

„Kas tõesti?“

„Jah... Mäletad vana Kusmat, — kelle juures need kolm peatusid, — selle panid kohe pikali maha ja hakkasid vitstega peksma. Peksavad, aga tema loeb Issameiet... Nende ülem karjub tema peale: „Mis sa, vana kronu, palvetad... Tunnista üles...“ Lõpetasid peksmise. Kusma vedas end kuidagi koju, heitis asemele ja kutsus poja Mishutka. „Mishutka“, ütleb tema, — „sest pole viga, et mind läbi peksid, las peksavad või surnuks, aga sina võta püss ja mine neid tapma. Kuj sinu maha löövad, pole viga, siis lähed Serjoshha.“ Aga

mat „bandiiti“ ja jaotasin nad kahte salka. Ühte juhatan mina, teist Wrede. Mina lähen Stoibtsõ külasse Salupihini allika kaudu. Wrede läheb suurt teed mööda. Kell kaks öösel astume teele.

Ma jätsin oma mehed rukkisse ja läksin üksinda peenart mööda külasse. On juba kaunis valge, kuigi tähed veel vilguvad. Küla ääres on vahimees.

„Kes tuleb?“

„Kas sa, vares, ei näe.“

Mul on kiiver peas ja punaväelase sinel seljas, käe peal on väeosa märk.

Foto Parikas.

Ülemaalse tuletorjajate liidu juhatus.

Keskel esimeses reas liidu esimees hra Toffelmann.

karistajad kargavad õuedesse, loevad lehma, lambaid, hobuseid ja isegi koeri, otsivad sõjariistu ja uurivad, kes need kolm ära tappis. Terve küla ulub nende käes. Ähvardavad kõiki vanu surnuks peksta ja noori Siberisse saata... Issand Jumal, meie läheme hukka kui kärbsed...“ Tema silmad põlevad kuivas leegis. Huuled on kinni pigistatud. Ta ootab hirmuga minu vastust... Ta teab seda juba ette.

„Grusha, oota mind öösel Salupihini allika juures.“

Ta sai aru. Rõõmustas ja sosistas:

„Tapa neid. Tapa. Et neist ükski ei pääseks, et nad hukuksid, neetud...“

23. juulil.

Ma valisin viisteistkümmend kõige ustava-

„Kus on polgu staap?“

„Paremalpool, kiriku juures, seltsimees.“

See ei ole küla, vaid uneriik. Magavad karistajad ja ka talupojad, valmistavad uue, üldise peksmise vastu. Mul tulevad Grusha isa sõnad meele: „Aga kes peksab? Oma inimesed... Oma vend... Vabrikutöeline ja talumees.“ Pingi peal kiriku maja juures vilgub paberossituliuke. Ma võtan revolvri välja.

„Kas siin on polgu staap?“

„Siin. Aga kes sina oled?“

„Seltsimees.“

„Seltsimees?... Kas tunnistused on?“

Kõlisesid kannused, ta tõusis püsti. Siis hüüan mina:

„Käed üles!“

Ma nägin, kuidas ta mööga järele haaras.

Aga ma olin talle otse rinda lasknud; selle peale läksin ma võorusse. Kriiksus tammepuust uks, kollane valgus pimestas silmi. Asemetel lamased seltsimehed, „komanderid“. Neid on kolm. Laua peal on samogonka. Ma hüüan jälle:

„Käed üles!“

Ma lasen valides, pahemalt paremale poole, ikka otsaette. Ma sihin pikkamööda, tähelepanelikult, kaua. Aga õues on juba kära. See on Wrede ja Jegorov. Kuuldub juba hurraa. Ma lähen trepi peale. Küllas jooksevad ilma sõjariistadeta inimesed aluspesu väel. Kukeid laulavad kõigest kõrist.

24. juulil.

Wrede võttis „voenkomi“ vangi ja tõi tema laagrisse. „Voenkom“ on noor inimene näpitsprillides, endine üliõpilane. Ta on paljaja'u: Mokeitsh võttis saapad jallast ära. Ta väri-seb ja vaatab altkulmu ümber. Ma küsin:

„Oled sa kommunistlike partei liige?“

Ta lööb silmad maha ega julge tunnistada. Ma vaatan seda sinakaskahvatut nägu, mis hirmust viltu kistud.

„Ma lasen su üles puua.“

Ta langeb põrmusse põlvili. Põlvili roomab ta minu juure.

„Seltsimees!.. Seltsimees polkovnik!.. Heidke armu!.. Ma olen ju veel noor...“

„Noor, aga edasi jõudnud,“ ütleb Jegorov vahele. — Tõuse üles, ära jahvata ilmaasjata keelega.“

„Ma olen noor... Võtke mind teenistusse.“

„Keda te teenida tahate?“

„Rahvast.“

„Rahvast tahad teenida,“ hüüab Jegorov.

— „Saadan. Koerapoeg.“

„Bandidid“ naeravad. Nad on rõõmsad, et komissar ja pealegi üliõpilane nendel käes... Näpitsprillid langevad nina pealt maha. Mahalöödud silmad hakkasid tilkuma ja pisarad voolama: „Seltsimees polkovnik, seltsimees polkovnik.“

Ma lähen telki tagasi. Teigis kuulen ma ulumist. Nii ei ulu inimene, nii ulub vigasekslastud jänes.

25. juulil.

Laagri taga jookseb jõekene, Dnjepri haru Vsmosdja. Põõsast käega kinni hoides laskun ma vee ääre rohustikku. Põõsaraod kriimustavad mu nägu, jalg libiseb niiskel savil. Ma sõuan mööda vett alla. Risti minu eest läbi ujub siug. Ta tõstab oma kollase pea kaheharalise keelega üles ja vajub siis minust tekitatud lainetesse. Ma vaatan tema peale. Ma vaatan päikese poole, vaatlen tema hõbedast

kiirt, rohelist, leppadega kaetud kallast ja ei või ega taha ennast uskuda. Kas tõesti see-sama on mis täna? Kas homme tõesti seesama „kuremarja mahl“ on?

26. juulil.

Mul on kaks-kolm raamatut, et mitte põlises metsas täiesti metsikuks muutuda. Uus Testament, Pushkini jutud ja Baratõnsi luuletused. Täna löin ma viimase huupi lahti.

Aga torm ulub,

Ja pilvini taevavõlvi

Tumestades tõstab üles

Põrmu ja lehti maapinnalt.

Vaene hing! Kaduv hing,

Saatuse puhang keerutab mind

Kui udusulge

Ja tõstab üles taeva alla.

Kas mitte meist ei ole need sõnad öeldud? Kas meie ei ole see udusulge? Kas see poodud voenkomi, põletatud Sinitsin, poolsurnuks peksetud Kusma ei ole ka kui udusulge? Kas Fedja, Jegorov ja Mokeitsh ja meie kõik: punased, rohelised ja valged — ei ole kui udusulge, kas meie ei ole Venemaa seeme ja sõnnik?...

Pilvedega enmast katan,

Nendes ruttan kaugele,

Inimeste viletsuse

Kõues, tormis unustan.

27. juulil.

Fedja tuli Moskvast. Tal on uus sinine pin-sak ja toredad ruudulised püksid. Selles üli-konnas on ta provintsi tsirkuse bereitori moodi. Ta on enesega väga rahul. Ta võtab sagedasti taskust peegli välja ja silkitab oma lauku, käib kui „gandibober“. Mina küsin temalt:

„Vahetasid ära?“

„Vahetasin ära, härra polkovnik.“

„Kui palju?“

„Kakstuhat viissada naela.“

Ta jutustab Moskva lõbusast elust. „Bandidid“ piiravad teda ja kuulavad vaimustusega. Puie ladvus on päikese kuldseid kiired. All on videvik. Säased sumisevad tantsides.

„Inimesed nagu inimesed. Elavad inimese moodi. Mängivad ruetti, joovad väljamaa li-kööre, sõidutavad tüdrukuid rollroissidel. Ühesõnaga — Kusnetski sild. Lähed, nii öelda, kella nelja ajal välja, — aina suits taga: sõidu-hobused, sodkomid, neptmanid ja komissarid... Kas võta või jätta: just nagu enne sõda tsaaril ajal. Vaat, niisugune on tööliste valitsus... Kommuunast pole lõhnagi. Holuj on kõrgele tõusnud. Elab toredasti!... Aga meie viletsakesed korjame metsas seeni. Eh!...“

Jegorov kortsutab hälle kulme:

„Oleksid parem vaikinud, Fedja. Tekitad aina kiusatust.“

„Kas ka Moskva tahad minna?“

„Jälta järele, kaak... Oled saadanaks muutunud. Teed saadanaile nalja.“

Fedja naerab. Naerab ka Mikeitsh, hiljuti peksatud Kapljuga, Tiitov, Senjka ja kõik rohelised metsavennad. Kõik on rõõmsad. Kõigi on kade meel. On kade meel, et kusagil kaugel Moskvas holuj kõrgele on tõusnud ja seal inimese kombel elavad.

„Inimese kombel: sõidutavad tüdrukuid roll-roissidel...“ Ma küsin eneselt: kas meie oleme seeme või ainult sõnnik?

28. juulil.

Ivan Lukitsh on kassahoidja. Ta luges täna naelad üle ja ütles mulle tusaselt:

„Vaata, kus kaabakad... Ära varastanud.“

„Palju?“

„Kolmsada viiskümmend naela.“

Kodune varas on kõige halvem varas. Ma käsen oma salgale ritta seada. „Bändiidid“ asetusid kolme ritta väljal, „Alkuljini“ vahtra juures, seal, kus Sinitsini põletati. Sadas peent vihma.

„Sirgel seista!“

Nad pöörsid soldati kombel silmad paremale poole ja jäid liikumatult ootama. Ma ütlen:

„Öösel on raha varastatud. Kes varastas, tulgu reast välja.“

Tagumises reas tõuseb kära. Ma kuulen, kuidas Kapljuga tasakesi seletab:

„Kelle raha see on? Kas mitte meie... Kujutav peale tungida, siis hüütakse „minu järel“. Aga kujutamine on, siis ei ole tubakaski ühine... Kas pole õigus, seltsimehed?“

Kapljuga on endine madrus. Aga ta ei ole revolutsiooni „ilu ja uhkus“, vaid joodik, rõõvel ja varas. Ma võtsin ta Bobruiskis vangi.

„Kapljuga!“

Ta ei vasta midagi, peidab ennast teiste selja taha. Ma kordan:

„Kapljuga!“

Ta tuleb pikkamööda, tahtmatult reast välja. Käed on tal taskus, müts kuklasse vajutatud. Ta tuigub, sest ta on purjus.

„Müts maha!“

„Mispärast? Seisan niisamuti. Ega ma Jumala kirikus ole...“

Ma löin teda tugevasti näkku.

„Ole vait! Sina varastasid?“

Ta pühib käisega verd ja kogeleb:

„Varastasin?... Mitte sugugi ei varastanud... Lihtsalt võtsin. Lihtsalt võtsin, mis minu oma, härra polkovnik.“

„Oma?“

„Just nii, oma...“

„Üles puua.“

Jegorov ja Fedja astuvad tema juure.

Endist viisi sajab tüütavat vihma.

29. juulil.

Mind närib metsaigavus. Ma olen vangikojas. Mitte oksad, vaid trellid piiravad mind. Mitte lehed ei kohise, vaid ahe'ad kõlisevad. Mitte laager ei ole siin, vaid nelj paljast seinat. Sellest ringist on võimatu välja minna: Fedja, Jegorov, Wrede. Ei ole võimalik nõiaringi purustada: peksmist, poomist, mahalaskmist... „Häbi on minu südames, ja ma olen ära nõrkenud; ootasin kaastundmust, aga seda ei ole, otsisin tröösti, aga ei leidnud...“ Kus on Olga? Mis temaga on?

30. juulil.

Tulge kokku, tüdrukud,
Leidsin kaeraviljast toru,
Toru paljas, karvutu
Imes välja kaeratuuma...

Fedja lebab rohul ja proovib oma Itaalia harmoonikut. Tal on uued püksid ja kroonahast saapad.

„Fedja.“

Ta kargab üles.

„Kuulen, härra polkovnik.“

„Olete rahul?“

„Miks mitte? Tarvis oleks veel läbi peksta Tiitovi ja Hvedoshenja, siis oleksid kõik mõistlikud...“

„Kas nemad ka varastasid?“

„Mitte sugugi... Aga siiski... Igaks tulekahju juhtumiseks.“

Ta silkitab Kashtankat. See katsub mängides tema sõrme hammustada. Fedja naerab:

„Oh, hambutu... Uh, elajas... Ega meie sugusega, härra polkovnik, teisiti ei saa. Meid on tarvis õpetada. Meie oleme koolitamatu rahvas, härra polkovnik... Mõtleme ainult iseenele peale.“

31. juulil.

Wrede ja Ivan Lukitsh leppisid ära. Nad ei vaidle enam: kumbki mõtleb, et tal õigus on. Aga Ivan Lukitsh on Fedja üteluse järele naljamees. Lõunasöögil ütleb ta:

„Teie ausus, teie olete nüüd spets...“

„Kuidas spets?... Mis peale ma spets olen?“

„Naiste alal.“

Wrede punastub.

„Mis te sellega õelda tahate?“

„Aga see Grushenka ikka... Roosa kohvitas... Jeanne d'Arc Stolbtsõ külast...“ Tun-

*) Spets — spetsialist.

nen tuliseid hobuseid...“, nagu ütles härra luuletaja Aleksander Pushkin.“

Wrede lööb silmad taldrikule. Mul on temast kahju. Olen tähele pannud, et tal'e Grusha meeldib. Ta on aga häbelik. Ei julge neiuale läheneda. Ta ei tea, mis neiuale öelda ja kuidas. Ta on isand, võib olla näib talle Grusha tõesti kui Jeanne d'Arc olevat. Näib olevat?

Fedja toob kandami peal teed. Kandam on vanaaegne, hõbedane. Tema on „ostnud“ kadunud Kapljuga ühes sovhoosis. Ivan Lukitsh jätkab:

„Te võiksite temale magusaid kompvekke tuua mõisnikkude kauplusest, Abrikosovi või Siu juurest. Või lõhnaõlisisid Brokari juurest... Ja kujutage ette, et ta mitte talutüdruk ei ole, vaid vürstinna või vähemalt kindrali tütar...“

„Agrafena Stepanovna,“ naljatab Fedja oma ainust silma pilutades. — „Kui teda ilusti riidesse panna, siis võib ta kõik vürstinnad vöö vahele pista, sest ta on esimese numbri iludus... Mitte tüdruk ei ole ta, vaid lillenupp, härra leitnant.“

Agrafena Stepanovna... Grusha... Ma ei armasta teda. Aga ma ei taha teda kellegagi jagada.

1. augustil.

Grusha hiilis öösel minu juure. Ta kaalus-
tab mind ja sosistab:

„Tänu Jumalale, et sa need neetud saadanad ära hukkasid. Ma kardan, nad tulevad tagasi.“

Jah, nad tulevad tagasi. Ja põletavad Stölbtsõ maha ega jäta kivi kivi peale. „Karistajad“ rahustavad igal pool. Kirgiisid talitavad juba Duhovshina juures. Hiinlased lasevad Mosharõs inimesi maha. Sõtshevkas töötab juba tsheka. Mis teha?

„Võta mind, Jumala pärast, enesega ühes...“

„Kuhu?“

„Kuhu tahad... Moskva.“

Jälle Moskva. Ei ole kahtluse jälgegi. Jälle mõtlematu kindlus oma ja minu jõu sisse. Aga nüüd läheb tema nagu tusaseks:

„Kus see daam elab?“

„Moskvas.“

„Moskvas...“

Ta nutab. Voolavad naise rohked pisarad. Mul on igav. Ma ütlen:

„Grusha, aga Wrede.“

„See ohvitserikene, see noorsant?... Kas neid vähe on või? Kleebivad nagu kärbsed mee külge. Need seisnud täkud teevad seda lõbu pärast...“

Ma tean: ta on täiesti minu pärast. Aga mis ma võin teha. Võib olla homme ei ole Grushat ega mind enam. Ma suudlen teda: tal on heinalõhn man.

(Järgneb.)

M Õ N D A S U G U S T.

Kas saabub maailmarahu?

Septembrikuus Genfis kokkutuleval rahvasteliidu täiskogu istangul on rahuküsimus põlevamaks päevakorra punktiks. Tahetakse leida iga hinna eest abinõusid, mis hoiaksid uute suursõdade lahtipuhkemise eest. Sama küsimuse arutamiseks tuleb lähemal ajal kokku rahvusvaheline rahukonverents Berliinis.

Ei puudu optimiste, kes usuvad, et uute sõdade lahtipuhkemist saab ära hoida diplomaatilisel teel, ametliku poliitika kaudu, riikidevaheliste lepingutega ja vähekohtutega. Loodetakse samuti, et rahvasteliit kujuneb maailmarahu säilimise mõttes tähtsaks teguriks.

Need on enam-vähem võimalikud, kuid siiski ainult teoreetilised kaalumised, tegelik elu ei õigusta neid lootusi. Sõjavalmistused kõigis suurriikides kestavad edasi, täiendatakse uusi võitlusabinõusid, lennumasinaid ja kihvitiseid gaase, mille hävitamisvõime on muinasjutuliselt suur.

Ja vahekohtud, lepingud ning pühalikud töötused? — Need on kõik ka varemmailgi aegadel olnud, kuid sõdu ära hoida pole need suutnud.

Eeltoodud tõsiasjad ja nende põhjendatud kartused uute sõdade lahtipuhkemise pärast on virgutanud elavamale tegevusele kõigi maade rahusõpru — pacifiste, kelle senise töö tulemuseks ongi juba kujunenud ülemaailmne rahuorganisatsioonide võrk kümnete miljonite liikmetega.

Rahusõbralik-pacifistlik liikumine on vana kümme-
kond aastat, kuid kindlad avaldumisvormid ja rahvusva-

helise ilme ning ühes sellega ka suurema mõjuvõimu on see omandanud alles peale maailmasõda.

Kogu pacifistliku liikumise lähtekohaks on teadmine, et sõdu ei pea mitte riikide valitsused, vaid rahvad. Eriti kallaletungi sõdades peab rahvas olema kantud militaristlikust vaimust.

Nende tõsiasjadega arvestades on pacifistlik liikumine kõrvale jätnud endise taktika — püüda mõjuda üksikute tähtsamate poliitikategelaste ja riigijuhtide peale, pöörates selle asemel kogu tähelepanu rahumõtte levitamisele erandita kõigi rahvaste seas.

Kogu pacifistlikku liikumist võib jagada kahte peaharru: rahvahulkade ideeline kasvata mine sõjavastases vaimus ja sõdade kahjulikkuse teaduslik uurimine ja selgitamine.

Senised tähelepanekud näitavad, et marurahvusluse-shovinism on alati põhjuseks militarismile, mis omakorda sõdade põhjuseks on. Sellepärast püüab ka rahusõbraik liikumine noorsoo kasvatamisel näidata marurahvuslusest tingitud rahvusliku sallimatuse kahju ja kaotada rahvaste vahelisi vastolusid ning vaenu.

Teaduslik pacifism uurib sõdade kahjulikku mõju rahvaste vaimlise elu arenemisele, majanduslikule seisukorrale, rahva tervishoiule ja kõlblisele tasapinnale. Uurimuste tulemused populaar-teaduslike tööde kujul saadetakse rahva hulka laiali, et sellega võita pacifismile uusi poolehoidjaid.

Sõjavastases võitluses on rahusõpradel ühine seisukoht, kuid lahku lähevad arvamised võitlusabinõude

paremuse suhtes. Kuna ühed pooldavad tegelikke surveabinõusid, mõjuavaldamist üksikute riikide peale rahvasteliidu kaudu, rahvusvahelist tribunaali jne., panevad teised suuremat rõhku küsimuse eetilisele küljele, s. o. kasvatustööle ja rahupropagandale rahvaste seas.

Samuti on vaieldav küsimus, kas lubab pacifism kaitsesõda või mitte. Osa rahuõpradest, n. n. kvaa-kerid, ei taha lubada vägivaldale jõuga vastuhakkamist, kuna aga teiselt poolt jälle tunnustatakse kaitsesõda pealetungiva vaenlase vastu.

Siiski on need lahkuminekul nii väikesed, et need pacifistliku liikumise üldist mõju ei vähenda.

Rahuorganisatsioonide arvu poolest seisavad maailmas esimesel kohal Inglismaa ja Ameerika. Inglise pacifism avaldub küll peaaesjalikult „rahvasteliidu ühingu“ näol, kuid on ka teisi rahuorganisatsioone, näiteks „Union of Democratic Control“. Inglise rahuorganisatsioonide keskorganisatsiooniks on „National Peace Council“.

Ameerikas on kõigis osariikides organiseeritud „League of Nations non Partisan Association“ ja „Carnegie Endowment“. Viimane tegutseb peaaesjalikult teadusliku pacifismi alal.

Saksa rahuorganisatsioonidest on tähtsamad „Der Bund — Neues Vaterland“, „Deutsche Liga für Menschenrechte“ ja „Deutscher Friedenskartell“.

Prantsusmaal on kõige suuremaks rahuorganisatsiooniks „Ligue pour les Droits de l'Homme“. „Délégation Permanente“ ja „La Paix par le Droit“.

Peale ülaltoodute on rahuorganisatsioone kõigis riikides, nendest tähtsam Hollandis — „Anti-Orlog-Raad“ ja Haagis „Vabaduse ja rahu rahvusvaheline naisliit“. Eesti rahuõpru ühendab „Eesti rahvasteliidu ühing“.

Siin loetletud rahuorganisatsioonidel on kokku üle kümne miljoni liikme. Rahu eest võitlejate hulka kasvab hiiglasammuga 1922. aastal, kui rahvusvahelisel rahu-kongressil Amsterdamis rahuorganisatsioonidega liitus „Rahvusvaheline ametiühisuste liit“, millel on üle 20 miljoni liikme.

Need arvud kõnelevad. Kümned miljonid inimesi, kes on kogunenud rahuorganisatsioonide ümber ja kelle arv päev-päevalt kasvab, moodustavad jõu, mis tõesti suudavad uute verevalamiste tekkimist takistada.

900.000-frangiline Kristus.

Prantsusmaal, Cherbourg'is müüis üks vanaasjade kauplus tundmata Prantsuse meistri poolt valmistatud elevantluust Kristuse ristikuju 900.000 frangi eest Ameerikasse.

Kahejalgne kits.

Prantsusmaal näidatakse praegusel ajal kahejalgset kitse, kellel esimesed jalad täiesti puuduvad. See loom käib kui kanguru kahel tagumisel jalal.

Maailmarahu selle mõiste täies ulatuses pole utopia, absoluutselt teostamatu ja saavutamatu. Selle saabumismoment on olnud ainult sellest, kui ruttu levineb inimkonnas rahuliku, ülesehitava töö mõte ja süveneb inimsuse tunne. Iga aasta 29. juulil, mis oli maailmasõja kuulutamise päevaks, kõlavad hääled: „No more war!“, „Guerre à la guerre!“, „Nie wieder Krieg!“ — maha sõda! See häälsõna muutub ühiseks ja arusaadavaks keeleks kõigile rahvastele, kes sirutavad üksteisele vendluses käed.

Sahaara maa-alused veed.

Lõpmata kaugusse ulatub Aafrika päikese all Sahaara tuline liiv. Kord siin, kord seal paistavad paar palmi ja nende heasüdamelise varju all pakub vilets allik kõlbmatut vett. Kuivus ja vihatas on selle mõõtmatu kõrbe tundemärgid. Mis puudub sel surnud maal, et väljakarjaks pinnaks muutuda? Ei midagi rohkem ega vähem kui — vesi, millela ükski elav olevus ei saa püüda. Ja see kallis niiskus, mille puudumist Aafrika päikese all nii valusalt tuntakse, pole iseenesest väga kaugel. Ei tarvitseks suuri kulusid teha, et suurtest kaugustest teda siia juhtida, vaid teda on koha peal olemas. Teda ei nähta aga, sest liivaveermed katavad ta kinni. Aegjargul, mis geoloogilisest vaatekohast võttes mitte kaugel meie omast pole, elasid seal, kus praegu kaamel kuivanud rohtu sööb, terved karjad elevantide. Nüüd on see jõgi ühes oma kõrvalharudega sügavalt pruuni liiva alt üles leitud. Läänes langevad Saura ja idas Igharghari maa-alused veed ühte jõesängi, mille jooksu tänapäev õige hästi tuntakse. Võib olla lehtakse täna, homme üles „Bahar Tahtani“ maa-alune meri, millest jutustamiseks pärismaalased kunagi väsimust ei tunne.

Et Sahaarale muistset viljarikkust uuesti anda, on tarvis ainult elustavale veele, mis on sügavale maa alla peidetult varjul, tee rajada päikesevalgusele pääsmiseks. Mõte, kõrbet temas leiduva veega viljakandjaks muuta, pole uus. 1. mail 1856. a. alustas inseneer Jus 46-kraadilise palavuse juures C. järele esimest puurimist Tamerna lähedal Ued-R'iri nimelises oasis, mis veepuudusel pidi hävinema. 39 päeva ja ööd töötati vahetpidamata. Lõpuks, 9. juunil, purskas esimene vesi maa seest, kui 60 meetri sügavuseni oli puuritud. Allikas andis 3600 liitrit vett minutis. Tamerna oli päästetud. Teine katse tehti Temersina aias. Kuid seal andis allikas ainult 35 liitrit vett minutis. Sidi-Rached'is hakkasid pärismaalased kaevu kaevama, kuid liivakivi kiht sundis

lõpetama nende primitiivi tööd. Prantslased ruttasid neile appi ja jätkasid puurimisi. Neli päeva hiljem purskas minutis 3400 liitrit selget vett maapinnast välja ja kosutas ümbruskonda, mis juba surmale oli mõistetud. 1860. a. oli Sahaaras juba viiskümmend kaevu.

Nüüd alati puurimisi kindla kava järele ja terved suured piirkonnad said jälle elavaks. Elu ei kingitud üksi suurtele dattelpalmidele, vaid ka inimestele, kes nende varjus nende viljast elasid. 1901. a. veeti välja 20 tuhat tsentnerit datleid, 1910. a. juba 44 ja 1921. a. ümmarguselt 106 tuhat tsentnerit. Need arvud näitavad seda õnnistust, mis puurimiste tagajärg. Ka elanikkude arv suurenes selle aja jooksul tuntuvalt.

Nagu igalpool, nii tähendas ka siin maailmasõda suurt takistust. Aastail 1914. kuni 1919. seisis puurimised täielikult. Kui neid töid aga uuesti alati — tehnika oli siin vahepeal oma metoode täiendanud —, paistis nagu sooviks loodus kadumaläinud nelja aasta kahju kaita, sest igal pool purskas maapinnale määratud hulgal vett. Sealjuures toimetati kohati puurimisi nii sügavale, mida seni uskomatuks peeti. Näiteks on praegu kaevusid, mille vesi 1200 meetri sügavuselt maapinnale purskab. Nüüd on vett igalpool külluses. Läänud aastal valmistatud kaevudest annab neli ümmarguselt 8000 liit-

rit, Tarfund Serira oma isegi 13 tuhat ja Saad ben Tobbi oma koguni 14 tuhat liitrit minutis. Kuid need arvud on juba uute poolt „üle“ töödud. Biskrast 116 kilomeetrit eemal oleva M'raieri nimelise oasi kaev, mis tänavu märtsis valmis sai ja ainult 190 meetrit sügav on, andis alguses 4 tuhat, siis 20.000, 37.000, 39.000 ja nüüd juba 42.000 liitrit vett minutis. 80 tuhat palmi on uuele elule äratatud. Oas laieneb, uus tõuseb: suur muutumine on alanud. Kindel on, et Sahaara pole kaugeltki veel viljakandev maa, kus, latv päikeses ja juured vees, dattelpalmid kasvavad ja nende kaitse all vahest ka lainetav villi. Kuid lootus, et kord kõik nii on, pole, senj saavutatud tagajärgi arvesse võttes, põhjendamatu. On olemas suuremaid maa-allasid, mis täielikult viljatusest päästetud.

Kuidas on aga lugu kuludega, mida need tööd nõuavad? Absoluutselt võttes on nad väikesed. Nad pole üldse märgatavad siis enam, kui kõrvu seada kasudega, mis selle tagajärg. Arteesia kaevude valmistamine 1914. a. kuni 1918. a. pole rohkem nõudnud kui 1.266.000 Helveetsia franki. Varemalt nägid Sahaarast läbiminevad karavanid palaviku unenäos kaugel silmapiiril kallist, puhast vett puie varjus maapinnast välja voolavat. Tol ajal oli see ime. Nüüd muudavad teadus ja tehnika ühises töös unenäo tõelikuks eluks.

NALI.

Vene kunstniku Licabé sharshid.

Edev.

„Armastan!“

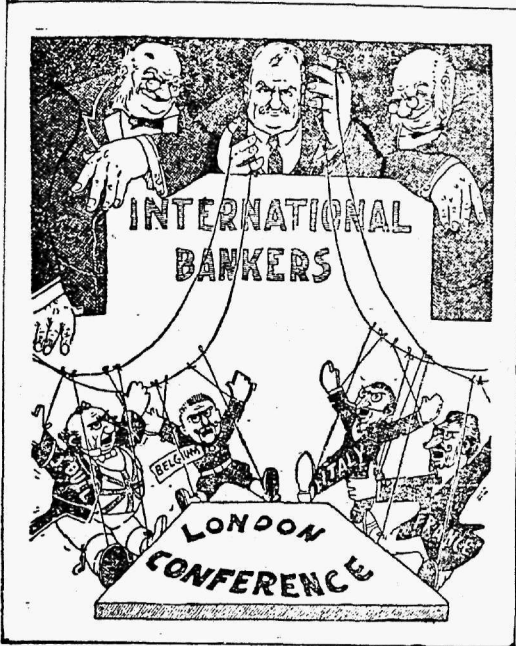
„Mulle on hädasti 1000 marka tarvis ja ma ei tea kust ma selle võtma pean!“

„Jumalale tänu, ma arvasin juba, et minul laenata tahate!“

Ärireisija kirjutab ärijuhile:

„Kaksteistkümmend tonni kalarasva, mis ma teie jaoks juba ammu silmas pidasin, võeti mul just nina eest ära.“

Londoni konverents,
kus Saksa sõjakahjutasu asjus kokku lepit.

Konverentsi tõsised juhid: rahvusvahelised pankiirid.

M A L E.

Toimetaja J. Tünn.

Tallinn. Kuskov mängis pühapäeval, 29. sept. s. a., 10 vastasega ühekorraga. Tagajärg: +8, -2 (Rauch'i ja Raudvere vastu).

Lõuna-Aafrika. Esimängija nime võitis A. Chavkin 5½-punktilise tagajärgiga 7-st võimalikust punktist. Järgnesid dr. Mc Cord 5 p., dr. Blieden 4½ p., L. Edgumbe 4 p.

Iga-aastane võistlus „Aafrikas sündinute meeskonna“ ja „teisal sündinute meeskonna“ vahel lõppes esimese kasuks +25½, -22½. Need meeskonnad on seni 33 võistlust pidanud, millest esimene võitis 8 ja teine 23 ja millest 2 viigi peale jäid.

Ungari. Rahvuslisel turniiril tuli esimesele kohale dr. Nagy (10 p.), teisele kohale D. Przepiorka (9½ p.), kolmandale kohale dr. Aztalos (9 p.).

Venemaa. Lõppes turniir Nõukogude Venemaa esimängija nime peale. Esimesele kohale tuli Bogoljubov (15 p.), teisele kohale Romanovski (12½), kolmandale — Bogatõrtshuk (11½).

Mäng nr. 2.

Zuckertort'i (Saro) avang.

Mängitud 5. 6. 1924 Tallinna Eesti Maleseltsi kevadturniiril, I grupp.

Kuskov (valge) Israel (must)

1. R g1 — f3

Zuckertorti avang. Sagedasti kujunevad temast pärasüste sammude mõjul seisud Lipuetturi avanguist.

1. d7 — d5
2. b2 — b3 R g8 — f6

3. O c1 — b2 c7 — c5
4. g2 — g3 R b8 — c6
5. O f1 — g2 L d8 — c7
6. R b1 — a3 e7 — e5

Siin võib juba labkuminekut näha valge ja musta mänguviiside vahel. Valge, võttes omaks n.-n. „üli-modern“ mänguviisi põhimõtted, katsub võtta tähtsa keskla — tsentri — (s. o. ruudud d4, d5, e4 ja e5) oma mõjurite tule alla (O b2 ja g2) — kuna must, jäädes truuks n.-n. „modern“ mänguviisile ning kasutades Saksa malemeisteri Dr. Tarrasch'i poolt ülesseatud põhimõtteid, katsub tsentri vallata lipu ja kuninga etturitega.

7. e2 — e3 O c8 — g4

Seda ratsamehe liikumisvabadust kitsendavat odamanöövrit tarvitatakse sagedasti kasuga kuninga etturite avanguis, kuna seal mängu iseloom lahtine. Käesolevas seisus aga pole odakäik mustale kuigi kasulik, sest valge sunnib musta oma järgmise käiguga kas odaga f3 peale lööma või odaga taganema. Viimasel puhul toob g- ning h-etturite edasilikumine valgele kasu, kuna tal võimalik on, kasutades oma etturite kindlat seisu liputiival ning keskel, alata pealetungi kuningatiival.

8. h2 — h3 O g4 — h5
9. g2 — g4 O h5 — g6
10. R f3 — h4

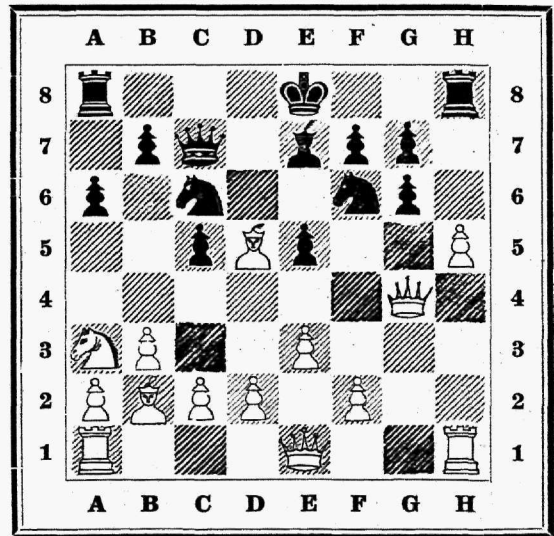
Must ei aima veel valge etturite edasitungimises peituvat hädahoitu, muidu oleks tema järgneva ettevalmistava sammu ära jätnud ja otsekohe pikalt vangerdanud.

10. a7 — a6
11. R h4 : g6 h7 : g6
12. g4 — g5 ! R f6 — h7
13. O g2 : d5 R h7 : g5
14. L d1 — g4 O f8 — e7
15. h3 — h4 R g5 — h7

15. f7 — f5 peale vastab valge kasuga 16. L g4 — g2.
16. h4 — h5 R h7 — f6

Väga avatlev käik! Ratsamees võtab korraga tule alla valge lipu, oda ning h5-etturi.

Mustad.

Valged.

Rahulikum ja parem oli 16. g6 — g5, ähvardades 17. R f6.

17. O d5 : f7 + !

Huvitav ja kaasakiskuv oda kahing, positsiooni tunnude rajatud. Ühtlasi on ta pealetungi alalhoidmiseks mõõdapääsmata tarvilik. Kohe ei saa must oda lüüa,

sest järgneb 18. hg+ ning must kuningas ei pääse hästi kaduseisudest.

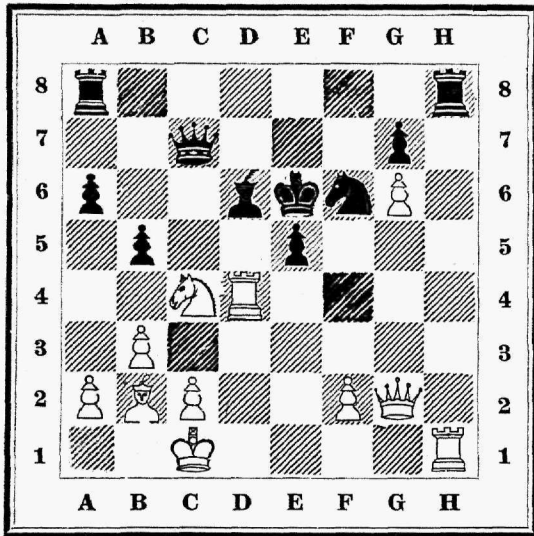
- 17. K e8-f8
- 18. L g4-g2 K f8 : f7
- 19. h5 : g6+ K f7-e6

Materjaalse ülekaalu kinnipidamiseks ainuke samm. 19. K g8 peale järgneb 20. V : h8+ K : h8 21. L h3+ K g8. 22. L eb+ K h8, 23. O-O-O ning valge võidab. Musta kuninga hädaohtlik seis keset lauda — see on valge poolt tehtud kahingu tuum.

- 20. O-O-O O e7-d6
- 21. d2-d4 c5 : d4
- 22. e3 : d4 R c6 : d4
- 23. R a3-c4 b7-b5
- 24. V d1 : d4!

Ilma vankri kahinguta ei suuda valge oma peale-
tungi survet suurendada. Nüüd tekib aga huvitav seis:

Mustad.

Valged.

- 24. e5 : d4

Teised variandid: 24. V h8 : h1 + 25. L g2 : h1 e5 : d4 (b : c4? 26. V : d6 +!) 26. R c4 : d6 L c7 : d6 (kui 26. V a8-d8, siis võib järgneda 27. R d6-f7 V d8-c8. 28. L h3+ K e7 [K d5? 29. L f5+ K c6 30. L e6+ K c5 31. R e5! b4! 32. R d3+ K b5 33. L f5+ K b6 34. O : d4+ K b7 35. R c5+ K a8 36. R : a6] 29. O a3+ K e8 30. L e6+ ning 31. L e7x) 27. L h1 : a8 L : a4+ 28. K b1 L : f2 29. L a6+ ning 30. L b5.

- 25. V h1-e1+ K e8-d7
- 26. R c4 : d6 L c7 : d6?

Kui K : d6, siis 27. O a3+ järgneva 28. V e7+ ja 29. L : a8 — ga.

Siin päästis mängu 26. d3! (märkus Kuskovi poolt), mille järele oli valgel kõige paremaks käiguks 24. L b7!

- 27. L g2-b7+ L d6-c7
- 28. V e1-e7+ K d7 : e7
- 29. L b7 : c7+ K e7-e6
- 30. O b2 : d4

Musta kuninga hädaohtlik seis toob kaotuse. Must ei saa oma vankreid hästi tarvitada.

- 30. V a8-d8
- 31. L c7-e5+ K e6-d7
- 32. O d4-e5 K d7-c6
- 33. O c5-e7 V d8-d5

Lõpuks veel viga, kuid head kaitset leida on raske.

- 34. L e5-e6+ K c6-b7
- 35. O e7 : f6 g7 : f6
- 36. L e6 : d5+ Annab alla.

Mõtlemisaeg:

Ot. 35 m 1 t 21 m.

(Raudvere märkused).

Vastutav toimetaja Ed. Hubel.

Väljaandja: Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus.

UUK.
Narva mnt. 4.
Odavam
prillideäri ja
-tööstus
Tallinnas.

**Eestimaa
Kinnitus-A.-S.
„EKA“**
Tallinn, Pikk tän. 6
toimetab
elukinnitusi
kuldkroonides.
Suremine on ise-
sest mõistetav, oma
elu kinnitamine
peaks samuti ise-
enesest mõistetav
olema.

Paul Michelson
Karvanaha-, kúbara-
ja mútsikauplus
Váike Karja tán. 6, Tallinnas,
soovitab igátseltsi karva-
nahku, boasid, kraesid,
muhve ja karvamúitse.
== Hinnad odavad. ==

Töökool ja õppekool. Kasvatus-teadusline teos. C. H. Niggol. Hind 50 mk.

Maria Montessori meetodi äraldused. Kasvatuslik süsteem. C. H. Niggol. Hind 60 mk.

Meie jõumajanduse sihtjooned tulevikus. Prof. A. Kink. Hind 40 mk.

Tartu-Pihkva ja Narva veetee. Prof. A. Kink. Hind 40 mk.

Lõhkeained. I osa. D. Buxhoevden. Hind 100 mk.

Parlament. Riigiteadus. H. V. Gerlach. Tõlk. P. Grünfeldt. Hind 35 mk.

Mida võiks igaüks suguhalgustest teada. Dr. A. Rütman. Hind 75 mk.

Kuidas kunstlikult nooreks saada. Loodusloolised uurimused. Prof. Steinach. Hind 30 mk.

Täielik malemängu õpetus. A. Burmeister. Hind 135 mk.

Nahksuka jutud. I indiaanilugu. F. Cooper. Tõlkinud J. Sander. Hind 135 m.

Prints ja kerjus. Romaan. Mark Twain. Tõlkinud A. Oras. Hind 130 mk.

Väikesed rõõmud ja mured. Muinasjutud. G. Galina. Tõlkinud E. Jõgi. Hind 120 mk.

Frithjof. Norra rahvaeepos. Ümber jutustanud P. Grünfeldt. Hind 75 mk.

Minu kodust. Lasteraamat. J. Lattik. Hind 130 mk.

Lapsepõlve Kungla. Lood ja lallitused lastele. K. E. Sõöt. R. Kiviti ilustused. Hind 130 mk.

Kolm muinasjuttu lastele. Z. Topelius. Soome keelest M. Nurmik. Hind 50 m.

Jänes Vemmalsaare juhtumised. Anni Svan. Soome keelest tõlkinud L. Luiga. Hind 80 mk.

Jaunart Jauram. Lasteraamat. K. A. Hindrey. Hind 70 mk.

Jaunart Jaurami jõngermannid. Lasteraamat. K. A. Hindrey. Hind 65 mk.

Jõngermannide jandiä. Lasteraamat. K. A. Hindrey. Hind 60 mk.

Vallatused ja riukad. Kuus lõbusat lugu. Piltides kujutanud Vilhelm Busch. Eestistanud Endor Tendor. Hind 160 m.

Kahupea Kaarel. Pildiraamat 3—6-a. lastele. Dr. H. Hoffmann. Eestistanud Endor Tendor. Hind 140 mk.

Omal jõul edasi. Karakteri kasvatusline lugemine. Gizyk, Paul. v. Tõlkinud G. E. Luiga. Teine trükk. Hind 150 mk.

Taeva-Kääbus. Muinasjutt-broschüür. J. Oro. Ilustanud Gori. Hind 30 mk.

Saadaval pealadus

T. E. K.-Ü. „Päevalehe“ raamatu- ja kirjutusmaterjalikaupluses

Jaani t. nr. 6. Krediit-Panga majas,
ja kõigis „Päevalehe“ abitalitustes

ning paremates raamatukauplustes.

Piltidega ilustatud nädalakiri

„AGU“

on kaunim, huvitavam ja väärtuslikum ajakiri Eestis

Ajakiri „AGU“ on rahvaülikooliks, mis igaühele kättesaadav ja teadust, kirjandust ning kunsti rahva sekka kannab.

„AGU“ kui kultuuri levitaja ei peaks üheski kodus ega raamatukogus puuduma!

„AGU“ toob igas numbris rahvalikus keeles kirjattikke kultuuri ja teaduse aladelt.

„AGU“ toob igas numbris lähemaid, hästivalitud huvitavaid jutte ja novelle.

Igas numbris hulk lähemaid huvitavaid teateid uutest leidustest ja sündmustest kõigil kultuuri aladel.

Igas numbris Euroopa nalja- ja pilkelehtedest paremad **naljapildid ja karika-
tuurid.**

Alati väärtuslik ja põnev romaan.

„AOS“ nr. 16 algas Norra kirjaniku Sven Elvestadi haruldaselt põnev sotsiaalne

kriminaalromaan „MONTROSE.“ Untele teijatele saadetakse need nrid järele, kus see romaan juba ilmunud. „AOS“ nr. 16 algas ka „Prohvet Maltsvet“.

„AGU“ toob igas numbris hulk pilte kirjattikkide seletamiseks ja päevasündmuste kohta kodu- ning väljamaal.

**Igal numbril hinnata kaasas värvi-
trükipilt** kodu- või väljamaa kunstnikkude tähtsamatest maalidest. „AGU“ on esimene Eesti ajakiri, mis värvitrukkipilte kaasa annab.

„AOS“ nr. 39 peale ilmub erakordselt huvitav ja õpetlik maadeteaduslik kirjatöö

„Hispaania“,

mis kõige paremate Inglise autorite järele tõlgitud. Väga palju pilte, mis praegust ja endist Hispaaniat silme ette toovad.

Iga „AO“ nri lõpul „Male“, kus mitte ükski ülesanded ja lahendused ei ilmu, vaid ka teated male üle Eestis ja mujal, kirjutused malest jne. „Male“ osakonda toimetab Eesti tähtsam malemängija hra Tünn.

„AO“ tellimise hind on:

1 kuu peale	150 marka.
2 „ „	300 „
3 „ „	450 „
6 „ „	800 „
12 „ „	1500 „

Kuulutuste hind:

1 lehekülj	3500 marka.
1/2 „	1750 „
1/4 „	875 „
1/16 „	220 „

Üksiku numbril hind 40 marka.

Tellimisi võtab vastu „Päevalehe“ kontor, Tallinn, Pikk tänn. 2. Peale selle võib „AGU“ tellida raamatukaupluste ja kõigi vabariigi postkontorite kaudu.

Kirjade aadress: Tallinn, „AGU“.

Tallinna Eesti Kirjastus-ühisus.